DE GROOT EN CELEN

LANDMETERS EN EXPERTISEBUREAU

ARCHEOLOGIENOTA – VVR

WIEKEVORSTSTESTEENWEG 9
HEIST-OP-DEN-BERG

DG&C RAPPORT 2020-04

DE GROOT & CELEN
TONGERLOSTRAAT 10
2260 WESTERLO

Colofon

Auteur Catherina Thijs

Publicatiedatum 02/11/2020
Publicatieplaats Westerlo

Uitvoerder:

GCV De Groot & Celen
Landmeters- & Expertisebureau
Tongerlostraat 10
2260 Westerlo
info@degroot-celen.be
tel.: 0495/25 30 06

Opdrachtgever:

Zie Privacyfiche

DG&C Archeologienota

© 2020 – GCV De Groot & Celen

De auteur aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van GCV De Groot & Celen. Indien u gebruik wenst te maken van enig materiaal gelieve hiervoor ons te contacteren via info@degroot-celen.be

Inhoudstafel

ABSTRACT **5**

1. **BESCHRIJVEND GEDEELTE** **6**

1.1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS **6**
1.2. LOKALISATIE PLANGEBIED **6**
1.3. GEPLANDE WERKEN EN BODEMINGREPEN **9**
1.4. ONDERZOEKSOPDRACHT **0**
1.5. METHODIEK **1**
1.6. ONDERZOEKSVRAGEN **2**

2. **BUREAUONDERZOEK** **3**

2.1. TERREINBEZOEK **3**
BESCHRIJVING LOCATIE 3
FOTO'S 4
2.2. HISTORISCH KADER **6**
GESCHIEDENIS 6
(Deel)gemeente Heist-op-den-berg 6
Deelgemeente Wiekevorst 7
Gemeente Hulshout 8
Gehucht Bruggeneinde 8
HOEVES 8
TOPONOMIE 11
HISTORISCHE KAARTEN 11
LUCHTFOTOGRAFIE 16
BOUWVERGUNNINGEN 17
2.3. LANDSCHAPPELIJKE LIGGING **18**
2.4. BODEMKUNDIGE SITUATIE **23**
BODEMGEBRUIK 23
BODEMSERIE 23
TERTIAIRE & KWARTAIRE GEOLOGISCHE KAART 26
2.5. ARCHEOLOGISCHE KENNIS **30**
CAI-MELDINGEN 30
ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK 30

3. **BESLUIT** **32**

3.1. ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING **32**
3.2. BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN **33**

4. **BIBLIOGRAFIE** **35**

5. **FIGURENLIJST** **37**

6. **BIJLAGEN** **39**

Abstract

Aan Wiekevorststesteenweg 9 te Heist-op-den-Berg wenst de initiatiefnemer een terrein te ontwikkelen waarbij 7 kavels gecreëerd worden voor eengezinswoningen. Deze werken brengen een verstoring en vernietiging van een mogelijk archeologisch bodemarchief met zich mee. De studie van de beschikbare geografische, bodemkundige, historische en archeologische gegevens wijzen op een archeologisch potentieel. Het is voorlopig echter niet duidelijk of de huidige bebouwing het terrein verstoord heeft. Verder vooronderzoek wordt geadviseerd.

1. Beschrijvend gedeelte

1.1. Administratieve gegevens

Projectcode intern	2020.04 - 2020219
Projectcode OE	2020K4
Archeoloog	Catherina Thijs
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2019/00024
Locatie	Wiekevorstsesteenweg 9, 2220 Heist-op-den-Berg – deelgemeente Heist-op-den-berg, gehucht Bruggeneinde
Kadastrale gegevens	Heist-op-den-Berg, afd. 1, Sie. C. , 397c, 398c, 396d, 395m
Opmeting & Bounding box coördinaten	Lambert 72 X Y A 178446.140 197143.415 B 178422.213 197043.233
Oppervlakte percelen	397c: 342m² 398c: 624m² 395m: 9462m² 396d: 766 m² TOTAAL: 11194m²
Oppervlakte kavels	1: 634m² 2: 500m² 3: 498m² 4: 500m² 5: 499m² 6: 500m² 7: 843m² TOTAAL: 3974m² (35% van 11194m²)
Externe advisering	nvt
Onderzoekstermijn	Juli – oktober 2020

1.2. Lokalisatie plangebied

Het projectgebied situeert zich in de provincie Antwerpen in de gemeente Heist-op-den-Berg. Het ligt tussen de dorpskernen van deelgemeenten Heist-op-den-Berg (op ca. 3,2 km) en Wiekevorst (op ca. 3,2 km), alsook vlakbij de grens met Hulshout en zijn dorpskern (ca. 1,3km). Gelegen aan de Wiekevorstsesteenweg nr 9 wordt het terrein westelijk en noordoostelijk begrensd door een gracht, noordelijk door akkers

en oostelijk door de percelen Wiekevorstsesteenweg nrs 11A, 11B, 11C, 11D en 13. Het is gelegen in woongebied (tot 40 m vanaf straatzijde) en agrarisch gebied (achterliggend).

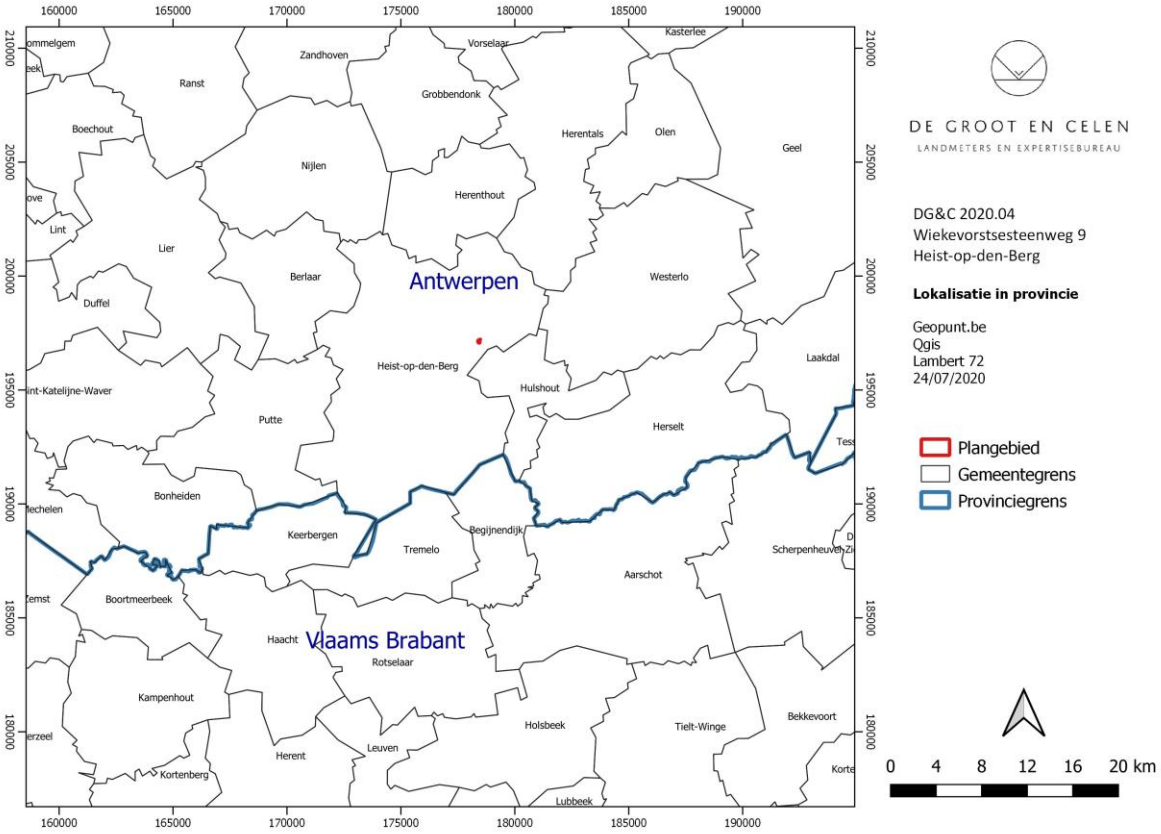

Figuur 1: Lokalisatie van het projectgebied in Vlaanderen op provinciaal niveau.

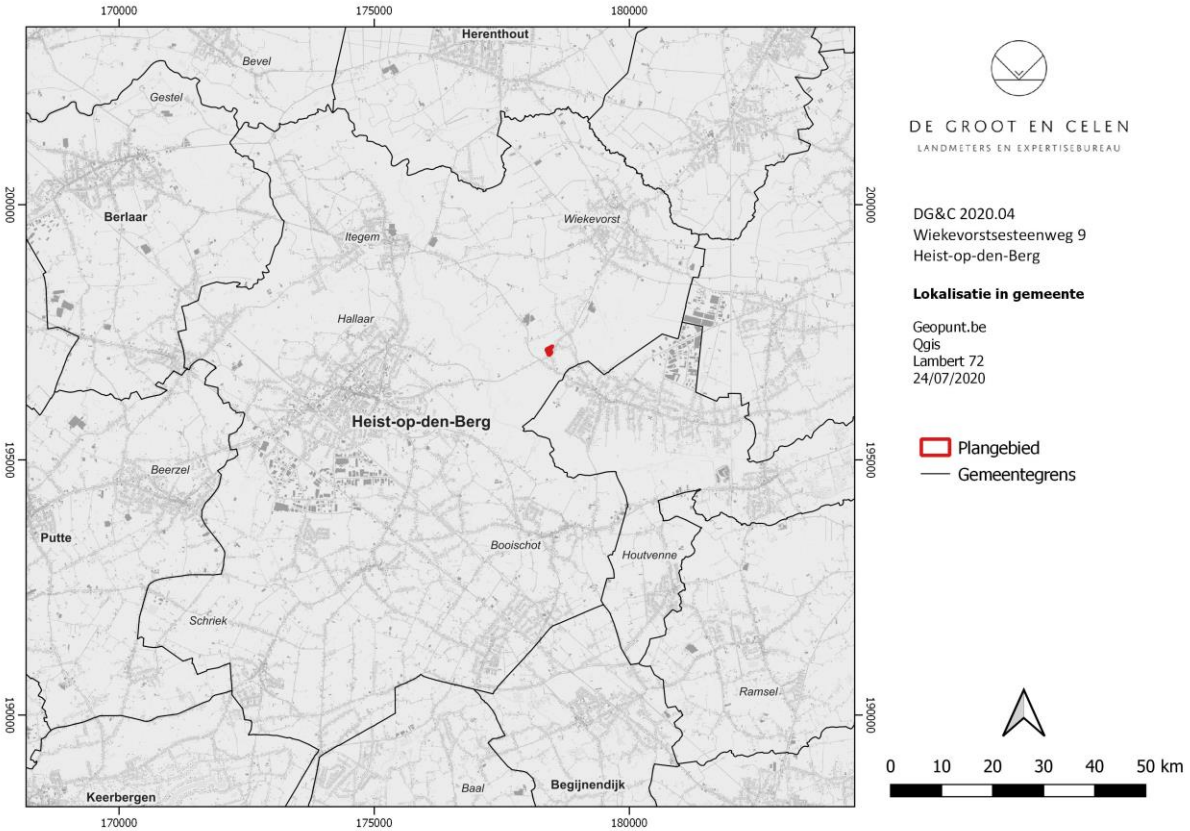

Figuur 2: Lokalisatie van het projectgebied in de gemeente Heist-op-den-Berg.

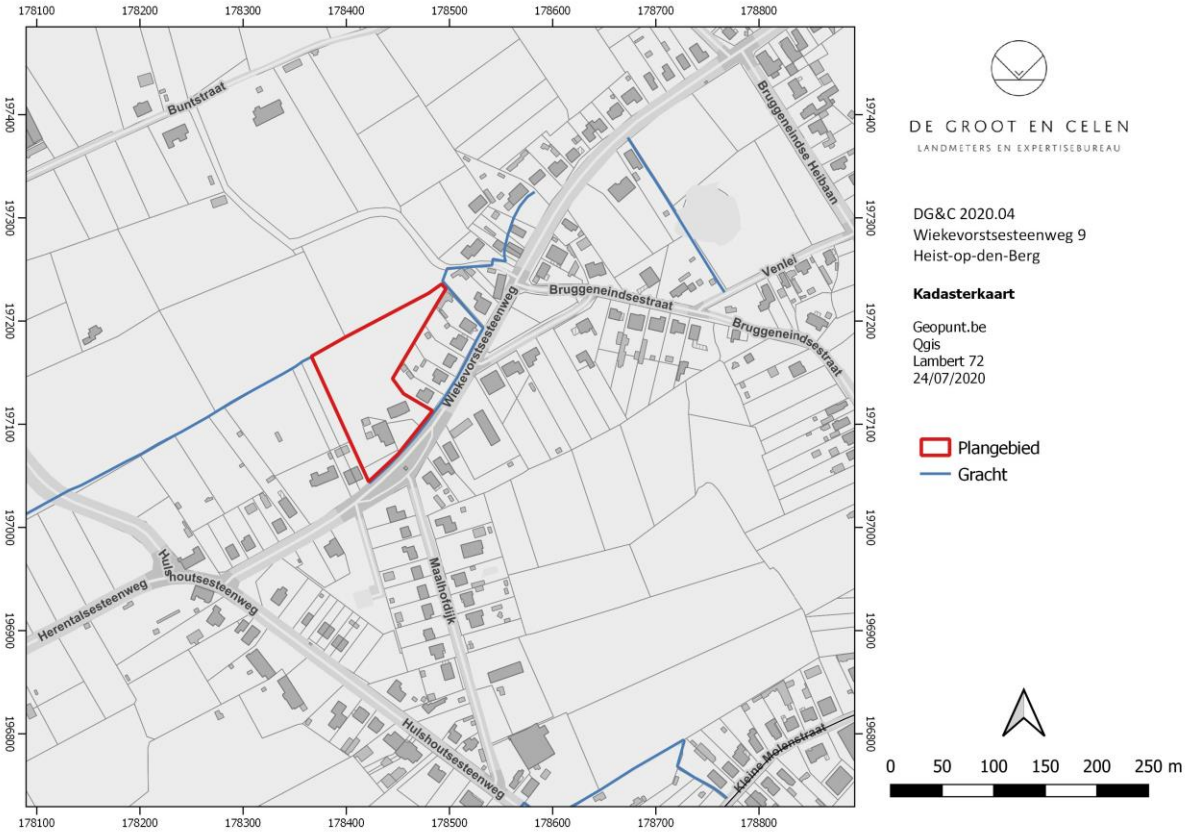

Figuur 3: Projectgebied op de kadasterkaart, aan de Wiekevorstsesteenweg 9.

1.3. Geplande werken en bodemingrepen

Het projectgebied is 11194m² groot en onderwerp van een verkavelingsaanvraag. De bestaande woning nr. 9 en de bijgebouwen worden gesloopt opdat een nieuwe verkaveling van 7 loten kan worden gecreëerd. Deze verkaveling beslaat een oppervlakte van 3974m², in totaal 35% van de totale perceelsoppervlaktes. Er wordt geen nieuwe weg aangelegd daar alle kavels zullen grenzen aan de Wiekevorstsesteenweg. Bijkomende nutsleidingen dienen nog mogelijks ter plaatse te worden doorgetrokken maar dit zal beperkt zijn tot de voorzijde van de kavels. Hoewel we geen bouwplannen hebben van de nieuwe woningen die in de toekomst zullen opgetrokken worden en dus geen exacte gegevens hebben over de diepte van de toekomstige verstoringen, houden we rekening met o.a. het uitgraven van funderingen in de zones van de hoofdgebouwen. In de latere toekomst zijn bijkomende grondwerken in de tuinzones eveneens mogelijk (bv. zwembad, bijgebouwen). Dit maakt dat we uitgaan van een grondige bodemverstoring van de volledige oppervlakte van de kavels. Achter de kavels zal een restperceel worden voorzien, uitgesloten uit de verkaveling. Deze zal niet onderhevig zijn aan werken of verstoringen.

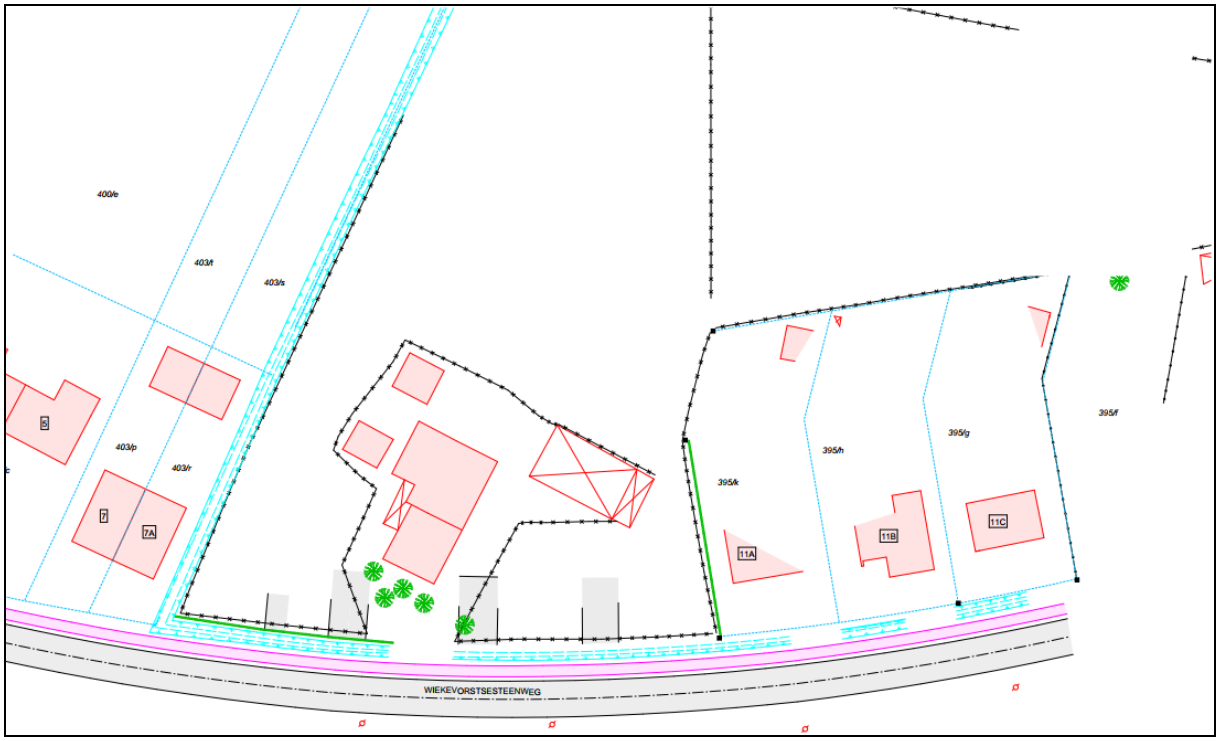

Figuur 4: Huidige bebouwing op het terrein (© LSG)

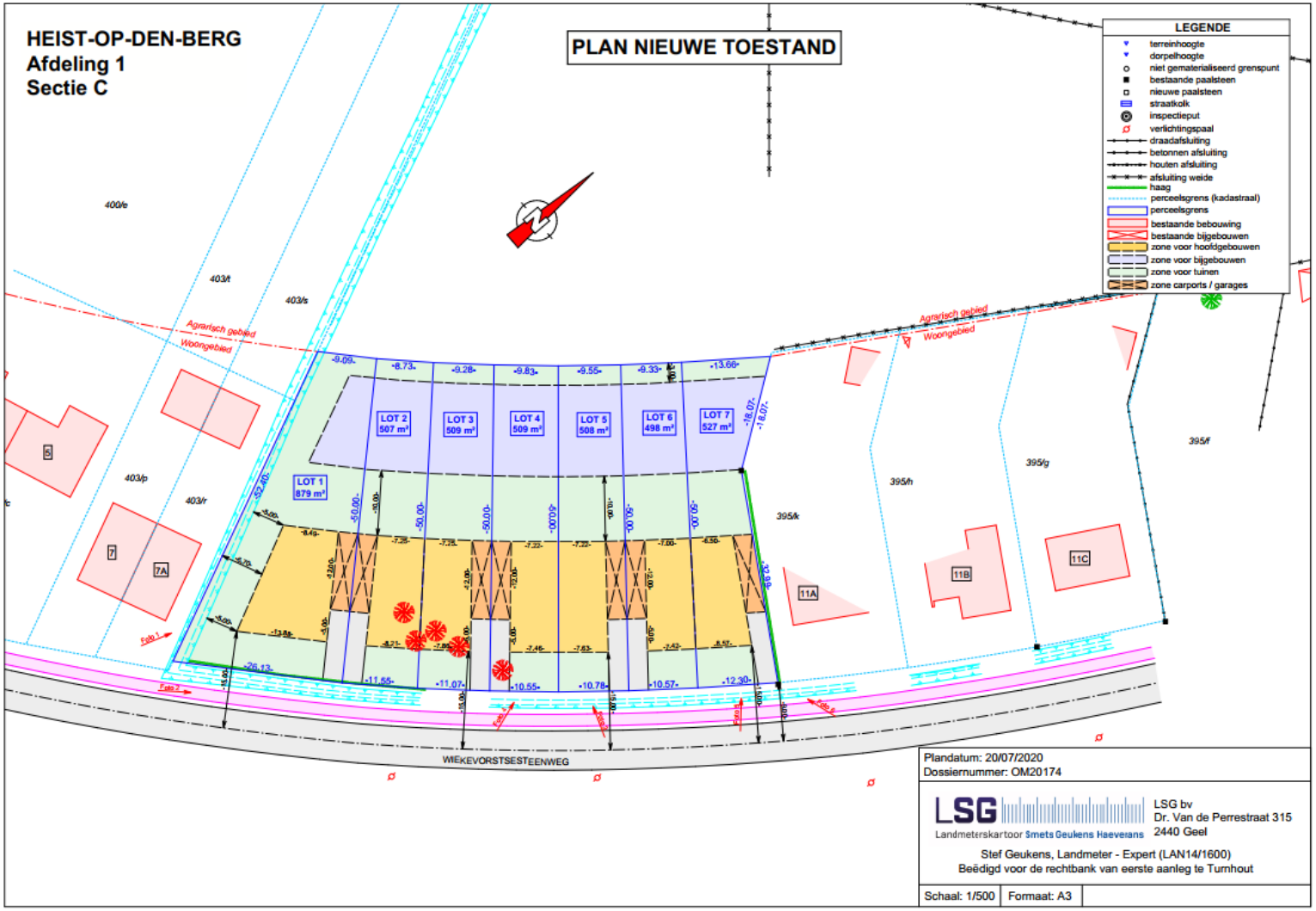

Figuur 5: Verkavelingsontwerp (© LSG)

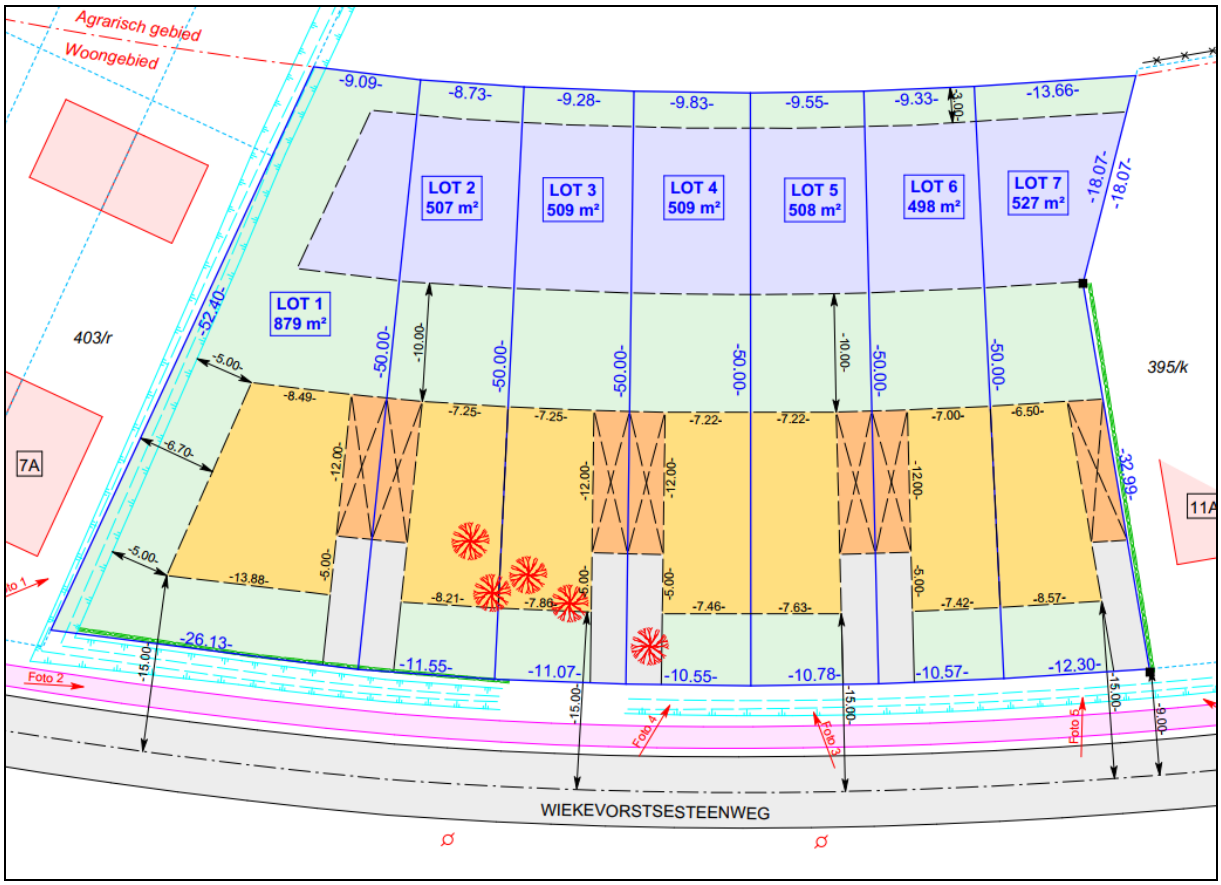

Figuur 6: Detail van het verkavelingsontwerp (© LSG)

1.4. Onderzoeksopdracht

Voor de aanvraag van de omgevingsvergunning worden de criteria[1] bij de omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden gevolgd om na te gaan of er een verplichting is tot het bijvoegen van een archeologienota:

1) Er is een omgevingsvergunning vereist;
2) Het projectgebied ligt niet in een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt;
3) Het gaat niet om het bijstellen van een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden;
4) Het gebied ligt niet (gedeeltelijk) in een beschermde archeologische site, noch (gedeeltelijk) in een vastgestelde archeologische zone;
5) De totale perceeloppervlakte is >3000m², waarbij voor verkavelingen de “oppervlakte van de terreinen waarop werkzaamheden worden uitgevoerd (…)[2]” in rekening wordt gebracht.

[1] beslissingsboom OE.be.

[2] beslissingsboom OE.be.

Conform het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 dient aldus een archeologisch vooronderzoek te worden uitgevoerd en een archeologienota te worden opgemaakt.

De opdrachtgever en initiatiefnemer opteren, indien verder archeologisch vooronderzoek nodig is, voor een uitgesteld traject. Enerzijds wil men geen financieel risico lopen door een oplopende kost van onderzoek zonder garantie op het verkrijgen van de omgevingsvergunning. Anderzijds is het terrein nog in gebruik als weiland voor runderen.

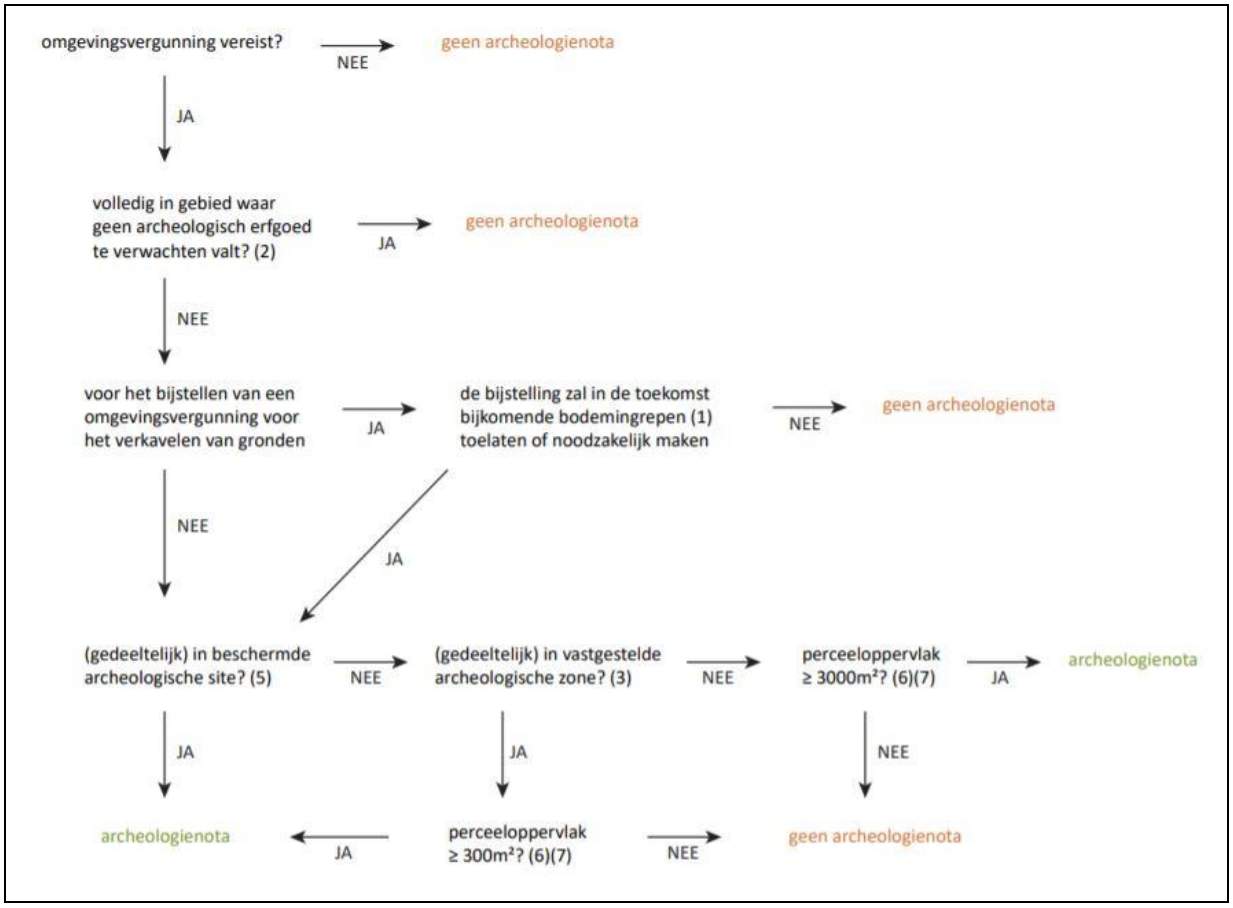

Figuur 7: Criteria voor het opstellen van een archeologienota bij een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden, in functie van het projectgebied (OE.be)

1.5. Methodiek

Er worden vier grote zaken onderzocht: de historische-, archeologische-, landschappelijke- en bodemkundige situatie van het projectgebied en zijn directe omgeving. De beschikbare bronnen worden bekeken waarbij informatie wordt verzameld over het terrein en diens eigenschappen. Een archeologische verwachting (hoog – laag) wordt opgemaakt voor alle archeologische tijdsperiodes[3]. Op basis hiervan wordt het bureauonderzoek afgerond als het Verslag van Resultaten. Er wordt een afweging gemaakt over hoe we moeten omgaan met de vergaarde kennis

[3] Archeologische periodes: zie tabel in Bijlagen.

in het kader van de geplande werken en welke archeologische ingrepen eventueel nodig zijn, dewelke zullen worden besproken in het Programma van Maatregelen.

Om de historische situatie te kennen wordt gebruik gemaakt van beschikbare digitale kaarten en luchtfoto's (geopunt, cartesius, geoportaal onroerend erfgoed), literatuur en de toponomie. De kaarten en foto's zijn meestal gegeorefereerd of het projectgebied wordt op basis van de beschikbare indicatoren gerefereerd. De archeologisch gekende situatie wordt besturdeerd a.h.v. de beschikbare databank van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) en literatuur in de vorm van archeologienota's, nota's, onderzoeken, thesissen,… hierbij wordt de (nabije) omgeving mee onder de loep genomen. Voor de landschappelijke – en bodemkundige situatie wordt vertrokken vanuit de gegevens die beschikbaar gesteld zijn op kaarten zoals de Digitale Hoogtemodellen Vlaanderen II en de Bodemkaart op Geopunt.be, alsook verklarende literatuur. Het historisch grondgebruik wordt bekeken om de impact van eventuele verstoringen te kunnen inschatten. Eventuele controleboringen kunnen indien nodig toegepast worden om lokale verstoringen en de plagdiepte te kunnen inschatten.

De Code van Goede Praktijk geeft de mogelijke onderzoekstrajecten weer, waarbij er enerzijds prospectie zonder ingreep in de bodem is (bureaustudie, landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek, veldkartering) en anderzijds prospectie met ingreep in de bodem (verkennend archeologisch booronderzoek, waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten, alsook proefputten in functie van steentijd artefactensites). Deze bureaustudie omvat enkel prospectie zonder ingreep in de bodem.

1.6. Onderzoeksvragen

- Hoe is de verstoring- en bewaringsgraad van de bodem? Wat weten we over de bodemopbouw?
- welke aanwijzingen geeft het bureauonderzoek over het archeologisch potentieel van het projectgebied? Hoe kan dit geëvalueerd worden per archeologische periode ?
- Is er potentieel op kenniswinst en weegt dit op tegen de kosten? Is vervolgonderzoek aangewezen?

2. Bureauonderzoek

2.1. Terreinbezoek

Beschrijving locatie

Het terrein is momenteel bebouwd met een eengezinswoning (nr 9), een aangebouwde stal met enkele toegevoegde ruimtes, alsook enkele losstaande bijgebouwen. Het terrein is bereikbaar door een overwelving met oprit aan straatzijde. Aan de voorzijde van de woning staan enkele bomen die het huis afschermen van de straat. Het terrein is afgespannen met een draad en wordt als weide begrazen door runderen. De aanbouw en merendeel van de bijgebouwen zijn gezet in bakstenen, een groot apart vrijstaand bijgebouw is opgetrokken uit hout en asbestplaten. Het terrein rondom de woning is verhard met steenslag. Op verscheidene plaatsen ligt braakafval en rommel

De woning is een oude kempische hoeve met volle muren. Aan straatzijde is een deur dicht gemetseld, onderaan de muur is zit een kelderraam. De plafonds in de oudste kamers zijn overwelfd met grote houten balken en er is de typische opkamer, gelegen aan oostelijke zijde. Deze opkamer is bereikbaar door een trapje op een schuin houten luik. Onder het luik is de toegang tot de kelder, welke ongeveer 1.70m hoog en 1.60m breed is. Er zijn voor zover verder geen ondergrondse ruimtes aanwezig. De aangebouwde stal is van recentere datum, net als de bijgebouwen.

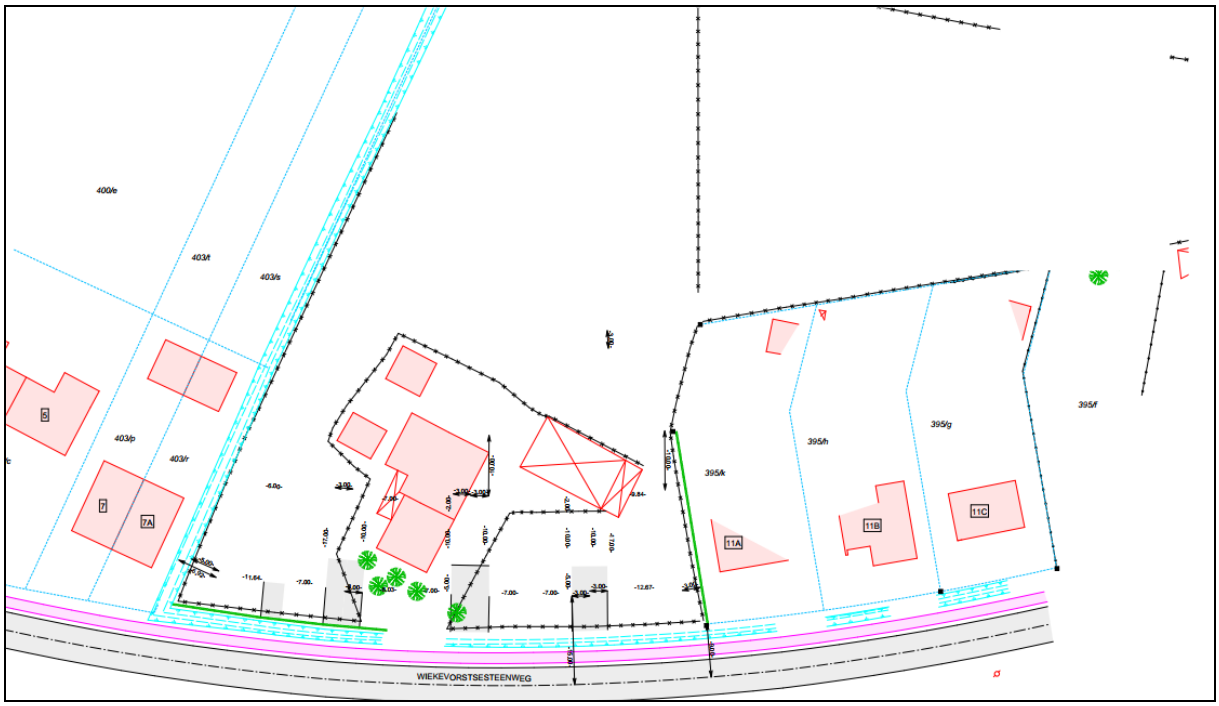

Figuur 8: Huidige situatie van de bebouwing op het terrein (© LSG)

Foto’s

Foto 1: Straatzijde van het projectgebied met woning, aanbouw en stal.

Foto 2: : Voorzijde van het projectgebied, straatzijde.

Foto 3: Straatzijde projectgebied, groot losstaand bijgebouw.

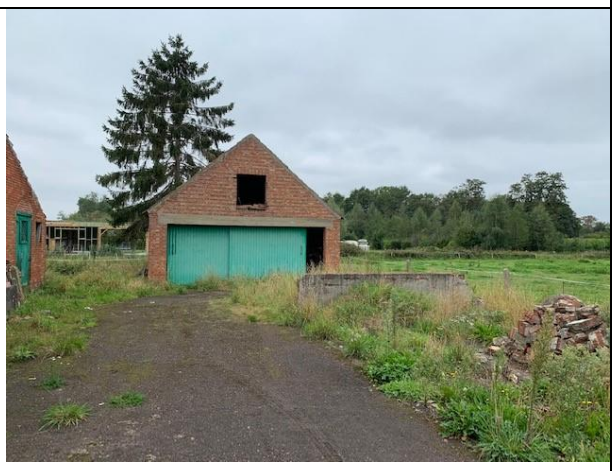

Foto 4: Één van de bijgebouwen. Rondom de woning werd het terrein verhard. Er ligt afbraak op het terrein.

Foto 5: Achter de stal, met zicht naar de straat.

Foto 6: De woning met stal.

Foto 7: De woning met houten draagbalken boven de deur en vensters.

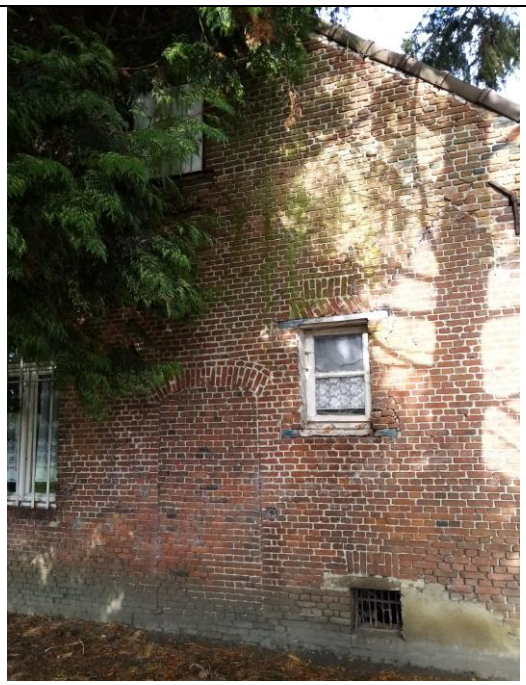

Foto 8: Straatzijde van de woning, met onderaan het kelderraam.

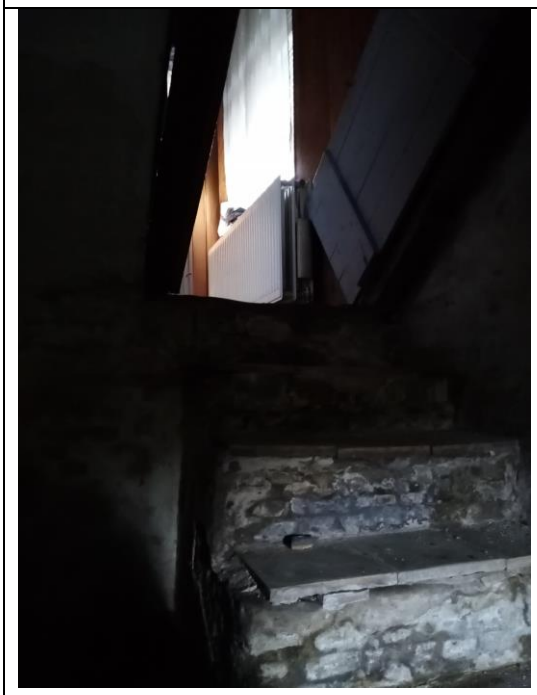

Foto 9: Onder de opkamer kan men via een luik naar de kelder.

Foto 10: Kelderruimte.

2.2. Historisch kader

Geschiedenis

Het plangebied situeert zich tussen de deelgemeentes Heist en Wiekevorst. Het maakt deel uit van het gehucht Bruggeneinde, dat tot de 19de eeuw bij Hulshout hoorde. We beschrijven kort de geschiedenis van deze locaties waartoe het plangebied in de geschiedenis deel van uitmaakte.

(Deel)gemeente Heist-op-den-berg

Voor de eerste menselijke aanwezigheid in Heist-op-den-berg getuigen verscheidene neolithische werktuigen uit o.a. Itegem, Ter Speelbergen, Koudhalzen,… maar het fragmentarisch karakter laat helaas niet toe om verdere uitspraken te doen over de context of de aard van de bewoning. Voor de metaaltijden zijn al langer de (genivelleerde) grafheuvel en zijn vondsten op het Hoogbergbos gekend.[4] Recente archeologische onderzoeken konden de eerste sporen van de bronstijd, bewoning uit de ijzertijd en sporen uit de romeinse periode blootleggen.[5]
Over het ontstaan van het dorp Heist-op-den-berg is er nog discussie of het begon in het gehucht Lo, waar de eerste bevolkingskern zich ontwikkelde, of dat de oorspronkelijke kern zich bevond op de 'berg',[6] het tweede hoogste punt van de provincie Antwerpen (48m). Heist wordt de eerste keer vermeld in een oorkonde van 1008, uitgevaardigd door de Duitse keizer Hendrik II. Hij schonk de graasrechten van het Waverwoud, met o.a. Heist, aan de prins-bisschoppen van Luik:
"(…) eorum proprias silvas quae sunt inter illa duo flummina quae ambo Nitae vocantur et tercium quod Thila nominatur sitae et quae pertinent ad illas villas Heiste et Heinsteti ad Badfrico nencon Machlines nominatas, quod tamen totuèm Waverwald appellatur in comitatu vero Gotizonis comitis qui Antwerf dicitur situm, per hanc nostram preceptalem (…)" :
"(…) hun eigen bossen die gelegen zijn tussen twee stromen die beide Nete genoemd worden en een derde die Dijle heet en die toebehoren aan villa's die genoemd zijn Heist en Heesten en Befferen en ook Mechelen, in een gebied dat in zijn geheel Wverwoud wordt geheten en gelegen is in het graafschap van graaf Gotizo, dat Antwerpen heet (…)."[7]
Het begrip villa betreft een landbouwuitbating, welke later soms uitgroeide tot een kleine nederzetting.

Bij het ontstaan van het hertogdom Brabant vormde Heist samen met Mechelen de heerlijkheid Mechelen, welke zo een Luikse enclave werd binnen het hertogdom. In 1333 verkochten de prins-bisschoppen het door aan Lodewijk van Nevers, graaf van Vlaanderen. De heerlijkheid Heist, zowat de helft in oppervlakte van de huidige fusie, was onderverdeeld in zeven "heerdgangen", wat we moeten zien als aparte

[4] Herteleer L, 2009, p13-15

[5] Acke B., e.a., 2017

[6] IOE ID: 13636

[7] Herteleer L., 2009, p24-25.

leefgemeenschappen: Bergeraarde, Hallaer, Laer en Sonderschot, Boescot, Bosch en Achterheide, Bernum, Bruggeneinde – waar het projectgebied ligt - en Werft. Deze indeling bleef behouden tot de Franse Revolutie. Met uitzondering van Bergeraerde (de berg en het centrum van Heist) bleven de benamingen van de heerdgangen, die later evolueerden tot gehuchten, bewaard. De huidige deelgemeenten Itegem, Wiekevorst en Schriek waren Brabantse heerlijkheden en lagen buiten de invloedssfeer van Heist. Op het einde van de 15de eeuw telde Heist rond de 500 inwoners. In vergelijking: Beerzel telde 45, Itegem 50 en Wiekevorst 80 inwoners.[8] In 1559 werd Heist apart doorverkocht aan een Antwerpse koopman. Vanaf 1630 kreeg Heist een speciaal statuut als het 'Land ende Vrijheid van Heist', toen ze een eigen schepenbank kregen om recht te spreken los van Mechelen. Maar aan dit statuut kwam een einde in de Franse Revolutie: op 25 november 1795 werd het kanton Heist opgericht met zijn zes gemeenten Heist-op-den-Berg, Hulshout, Houtvenne, Schriek met Grootlo, Beerzel en Wiekevorst. Onder Napoleon werd Heist de hoofdplaats van een kanton met een nadere grensomschrijving; Beerzel, Bevel, Itegem, Putte, Schriek en Wiekevorst.

In de 18de eeuw ontstond er een steenbakkersbedrijvigheid, die gebruik maakten van de aanwezigheid van kleilagen op de gehuchten Goor en Kwade Plas. Deze industrie verdween weer in de loop van de 19de eeuw. Booischot scheidde zich af in 1836 en werd een zelfstandige gemeente. In 1876 scheidden de gehuchten Hallaar en Bernum zich af, waarbij Bernum werd aangehecht bij de gemeente Itegem. In de 19de eeuw kwamen er uitbreidingen aan het wegennet, zoals de aanleg van de baan Lier-Aarschot en de spoorlein Antwerpen-Aarschot. Deze bracht een impuls mee voor de economie van Heist. De gehuchten kregen tevens een betere verbinding met het centrum. Vanaf het einde van de19de eeuw veranderde de landbouwcultuur, mede door de landbouwcrisis van 1880 en de modernisatie. De bevolkingsgroei en urbanisatie kwam er vooral in de 20ste eeuw.

Deelgemeente Wiekevorst

Wiekevorst, helemaal noordoostelijk gelegen in de gemeente, is sinds 1977 een deelgemeente van Heist-op-den-berg. Het ligt afgescheiden van de rest van de gemeente en deeldorpen door de Grote Nete en heeft waarschijnlijk daarom een aparte ontwikkeling doorgemaakt.

De eerste vermelding van 'Wichenvorst' is in een document van 1213. Het was toen een bos- en turfgebied dat deel uitmaakte van het land van Herentals – een afhankelijkheid van Herenthout. Dit maakt dat het geen onderdeel was van het Land en de Vrijheid van Heist, maar van het Hertogdom Brabant. Wiekevorst was zo een klein leengebied dat rechtstreeks afhankelijk was van de hertogen van Brabant. Wiekevorst ontwikkelde zich in 1431 tot een heerlijkheid met een eigen schepenbank. In de 15de eeuw krijgt Wiekenvorst meer belang door de turfwinning. In een akte van 14 juli 1462 werd de heer van Herlaer of Ten-Hove in Herenthout gemachtigd om een heel jaar brandstof te trekken uit de 'hertogelijke' turfvelden van Wiekevorst, ten behoeve van de inwoners van Ten-Hove. Hierdoor kwamen vele

[8] Herteleer L., 2009, 3p0

arbeiders zich vestigen in Wiekevorst, die zo mee aan de basis liggen van het dorpsontstaan.
Wiekevorst slaagde er in zich af te scheiden van Herenthout in 1621, door een concordaat van 05 februari in dat jaar, uitgevaardigd door de aartshertogen Albrecht en Isabella. Nadien kwam het in handen van meerdere 'eigenaars', maar tijdens de Franse Revolutie werd het een zelfstandige gemeente in het departement der Twee Neten, vanaf 1930 in de provincie Antwerpen. [9]

Gemeente Hulshout

In de prehistorie was Hulshout moerasgebied. Het geldt als een van de oudste nederzettingen in de Kempen door zijn vermelding in 810 (Hulsolt), als een plek waar veel hulst te vinden is. In de middeleeuwen was Hulshout deel van de meierij Geel, in het markgraafschap Antwerpen. Het werd door graaf Ansfried geschonken ergens rond 995-1010 aan het kapittel van de domkerk van Utrecht. In de 12de eeuw gaven zij het in erfpacht aan de familie van Wesemael. Zij schonken het patronaatsrecht en een deel van de tienden van Hulshout in 1294 aan de abdij van Tongerlo. Begin 15de eeuw ontstond er een conflict over de onbetwiste eigendom, tot uiteindelijk de Merodes de onbetwiste eigenaars van het gebied werden in 1482. Zij zorgden o.a. voor een bestuursvorm en de vereniging van Hulshout met de omliggende dorpen. Tot aan het ancien régime maakte het zo deel uit van het markizaat Westerlo. Als moerasgebied werd de locatie onderwerp van turfwinning in de 16de eeuw, waar Hulshout bekend voor werd. In 1615 werd een turfvaart gegraven, een waterweg als verbinding tussen de turfvelden en de Nete die in het verdere transport voorzag. Vanaf 1801 werd het Hulshout een zelfstandige gemeente. Het gehucht *Bruggeneinde*, waar het plangebied zich bevindt, werd ingelijfd bij Heist-op-den-berg in 1819. In de jaren 60 van de 20ste eeuw was er een grote bevolkingstoename in Hulshout door een bloeiende industrie.

Gehucht Bruggeneinde

Zoals in de geschiedenis van Hulshout beschreven, behoorde Bruggeneind bijna zijn hele geschiedenis tot deze gemeente tot het in 1819 bij Heist-op-den-Berg werd ingelijfd. De straatnaam Bruggeneindse Heibaan verwijst nog naar de voormalige "heerdgang Bruggeneind", dat dus door de Grote Nete gescheiden is van de rest van Heist en aldus nog steeds meer aansluiting vindt bij Hulshout.[10] Vlakbij een langstrekhoeve op de Bruggeneindse Heibaan bevindt zich nog een houten windmolen. Het gehucht Bruggeneinde ligt niet enkel 'verderop' van Heist, maar kreeg ook een marginale rol toebedeeld: zo werden bv. pestlijders naar dit gehucht verjaagd.

Hoeves

Zowel deelgemeenten Heist-op-den-berg als Wiekevorst kennen vele typische Kempense langstrekhoevens. Vlakbij het plangebied liggen er meerdere. Nr 5, de

[9] Herteleer L., 2009.

[10] ID 827

directe buur van nr 9, is vastgesteld bouwkundig erfgoed[11]. Men vermoedt dat de kern van het gebouw uit het begin van de 18de eeuw is. Aan de overzijde van het plangebied ligt hoeve nr 10, gedateerd in het begin van de 20ste eeuw. Deze bevat eveneens een opkamer aan oostelijke zijde, zoals nr 9. De Wiekevorstsesteenweg wordt op de website van de Inventaris Onroerend Erfgoed omschreven als een vrij schaars bebouwde weg, met resten van hoeves: "*(…) enkele resten van hoeven, meestal aangepast, onder meer nummer 9 met nog deels omhaagde boomgaard ten zuidoosten.*" [12] De hoeve werd echter niet opgenomen in de inventaris zelf. Verder vermeldt de inventaris nog de vernieuwde kapel van O.L.V uit de 18de eeuw die aan de overkant van de straat staat (foto 11). Deze zou opklimmen tot de 18de eeuw.

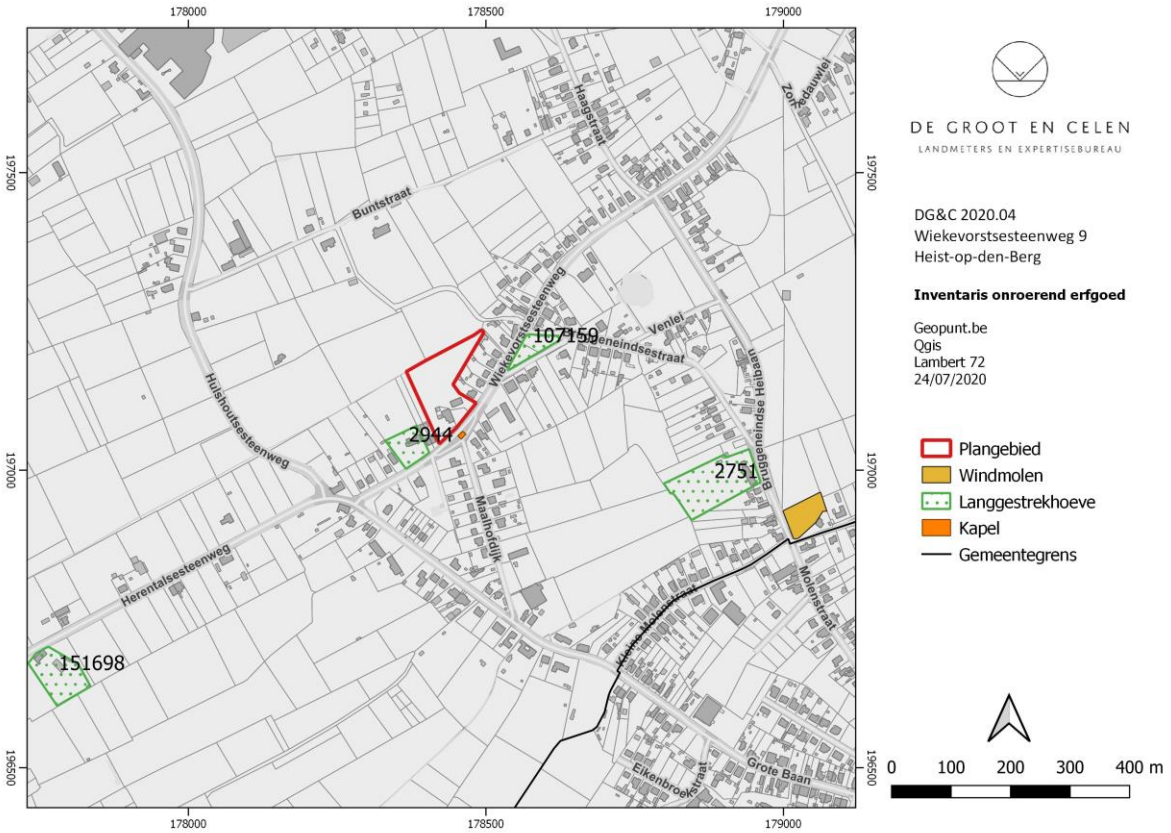

Figuur 9: bouwkundig erfgoed in de omgeving van het projectgebied.

[11] ID 107160

[12] Geografisch thema ID 672

Foto 11: De vernieuwde kapel tegenover het plangebied.[13]

Foto 12: Langgestrekte hoeve begin 20ste eeuw, Wiekevorstsesteenweg nr. 10[14]

Foto 13: Langgestrekte hoeve eind 18de eeuw, Wiekevorstsesteenweg nr 5. [15]

Foto 14: Wiekevorstsesteenweg nr 5, vandaag de dag.

Foto 15: Langgestrekte hoeve (1810?) , Bruggeneindse Heibaan 24.[16]

Foto 16: Langgestrekte hoeve (20ste eeuw), Herentalsesteenweg 118[17]

[13] ID 672

[14] ID 107159

[15] ID 2944

[16] ID 2751

Toponomie

Een toponiem of plaatsnaam vertelt meer over de historiek van een locatie. Het verwijst naar bepaalde landschapskenmerken, een gebeurtenis die er plaatsvond of personen die er woonden. Het leert ons m.a.w. meer over een regio of kleinere locatie.
De naam van het gehucht Bruggeneinde verwijst naar een brug over de Grote Nete, bij de grens met Heist-op-den-berg.[18] Bij het groeien van de bevolking werd er nieuwe vestigingsgronden opgezocht buiten de dorpskernen. Deze nieuwe plaatsen lagen dan wat afgelegener t.o.v. de dorpskern en verwijzen daar in hun benaming naar, bv. met het gebruik van 'einde'.[19]
Wiekevorst betekent mogelijk 'vorstelijk bos'.[20] Dit stemt overeen met dat het historisch als bos- en turfgebied gekend was en onderdeel van het Hertogdom Brabant. Heist-op-den-berg heeft als toponymische betekenis mogelijks 'beukenbos'.[21]

Historische kaarten

18de eeuw

Op de Frickxkaart (ca 1712) lokaliseren we het plangebied tussen de Grote Nete en Wiekevorst. Dit is een leeg gebied op de kaart, zonder markering van begroeiing of bebouwing.

De Ferrariskaart (1777-1778) is opmerkelijk gedetailleerd in de weergave van de omliggende wegen en bebouwing; het plangebied valt zeer goed te lokaliseren. De Wiekevorstsesteenweg is reeds aangelegd en het gehucht Bruggeneinde ('Buggeneynde') staat gekarteerd. Het gehucht valt samen met Heist onder de heerlijkheid Mechelen, waarvan de grens net achter het perceel valt.
In het rood de bebouwing, met 2 gebouwen op het projectgebied. De grootste lijkt op de huidige locatie van hoeve nr. 9 te staan. Omdat de woning nr 5 gedateerd wordt met een 18de eeuwse kern en deze ook op de kaart staat, gaat het mogelijk al om de huidige woning nr 9. Dit is echter niet met zekerheid te staven. Dit stelt meteen ook de vraag wat de andere bebouwing er net voor is. Het kan de O.L.V-kapel zijn, waarvan literatuur wees op de 18de-eeuwse kern, waardoor het plausibel is dat deze ten tijde van de opmaak van de Ferrariskaart al bestond en moet afgebeeld zijn. In het nadeel hierin spreekt dat er geen aanduiding is van een kapel, hoewel de ferrariskaart dit meestal specifieert – net zoals het de houten windmolen verderop ook aanduidt met een symbool. Het gebouw wordt alleszins op hetzelfde perceel gelokaliseerd als de hoeve, de kapel staat in de huidige locatie er verder van af. Op basis hiervan valt er enkel te gissen naar de exacte identificatie en datering van

---

[17] ID 151698

[18] Helsen A.M. & Helsen J., 1978, p 101

[19] Helsen A.M. & Helsen J., 1978, p 40

[20] Gysseling M., 1960, p 1073

[21] Gysseling M., 1960, p 467

beide gebouwen. Links is verder bebouwing te zien, waaronder hoeve nr. 5 (vroeg 18de-eeuwse kern). Aan oostelijke zijde ligt een groot heidegebied (de Goorheide), ten zuiden van het projectgebied situeren zich enkele vennen en irrigatiegrachtjes. Op het projectgebied zelf zien we naast de bebouwing groene vakjes die mogelijks wijzen op een moestuin. De rest van het terrein is akker, deels met een houtkant omzoomd – een rij heesters over het projectgebied en een bomenrij aan de noordzijde van het terrein. Het nummer 97 verwijst naar de parochie waartoe de huizen behoren.

19de eeuw

De Atlas der buurtwegen (ca 1841) en de iets jongere topografische kaart Vandermaelen (1846-1854) beelden beide gebouwen terug af op dezelfde perceelslocatie. Ze situeren ze net naast de weg, met de aanpalende hoeves op een min of meer gelijke voorgevelbouwlijn. Dit doet weer meer vermoeden dat het voorste gebouw de O.L.V-kapel in zijn vroege vorm is. Een eerste losstaand bijgebouw wordt mede afgebeeld. Het geeft ook een indicatie van de gracht of weg aan westelijke zijde van het terrein, tussen het perceel en het terrein van de buren zoals het heden ten dage zichtbaar is als een gracht.

Een kaart uit het afscheidingsdossier van Hallaar en Bruggeneinde in 1872 vermeldt Bruggeneinde en toont de kruising van de Wiekevorstsesteenweg met Maalhofdijk. Vermoedelijk zijn Wiekevorstsesteenweg 5 en 9 hier afgebeeld. Er zijn geen aanduidingen van kapellen, kerken, molens of dergelijke op de kaart.

20ste- 21ste eeuw

Op een detail uit de kaart van België (1964-1968) wordt de kapel met een symbool aangegeven. Ze bevindt zich nu tussen twee banen. Op het perceel staat nog altijd de vermoedelijke huidige hoeve, maar nu met een extra bebouwing vooraan zonder opvulling. Gaat het om een nieuwe bijbouw? Hier hebben we het gissen naar. Er is meer bebouwing ingevuld, hoewel onduidelijker te onderscheiden van elkaar. Het terrein wordt weergegeven als grasland of akker. Het grachtensysteem is eveneens aangegeven.

Vanaf 1712 tot nu is het plangebied redelijk continu, met hoeve nr. 9 en de kapel en de plaatsing van een bijgebouw tussen het einde van de 18de eeuw en de eerste decennia van de 19de eeuw. Het achterliggende terrein werd al die tijd als akker en/of weiland gebruikt.

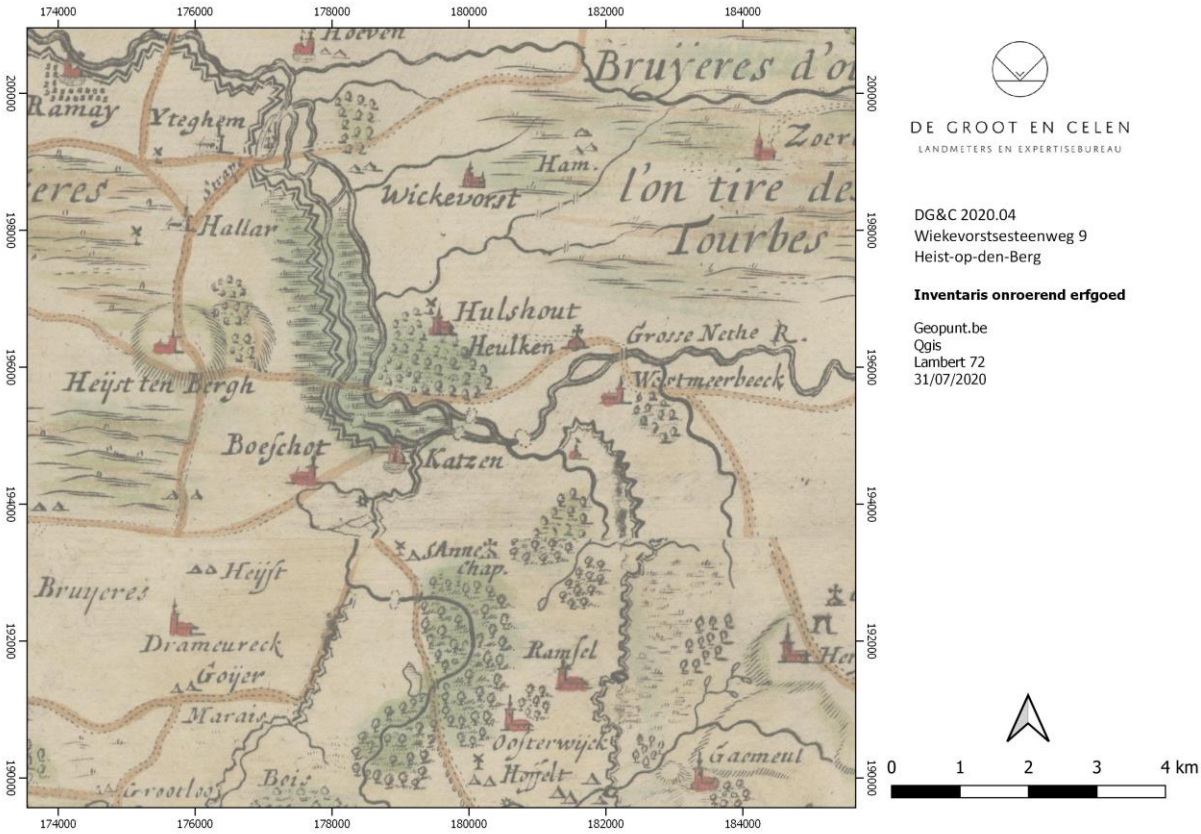

Figuur 10: De Frickxkaart (ca 1712).

Figuur 11: De Ferrariskaart (1777-1778).

Figuur 12: Ferrariskaart in detail ter hoogte van het plangebied.

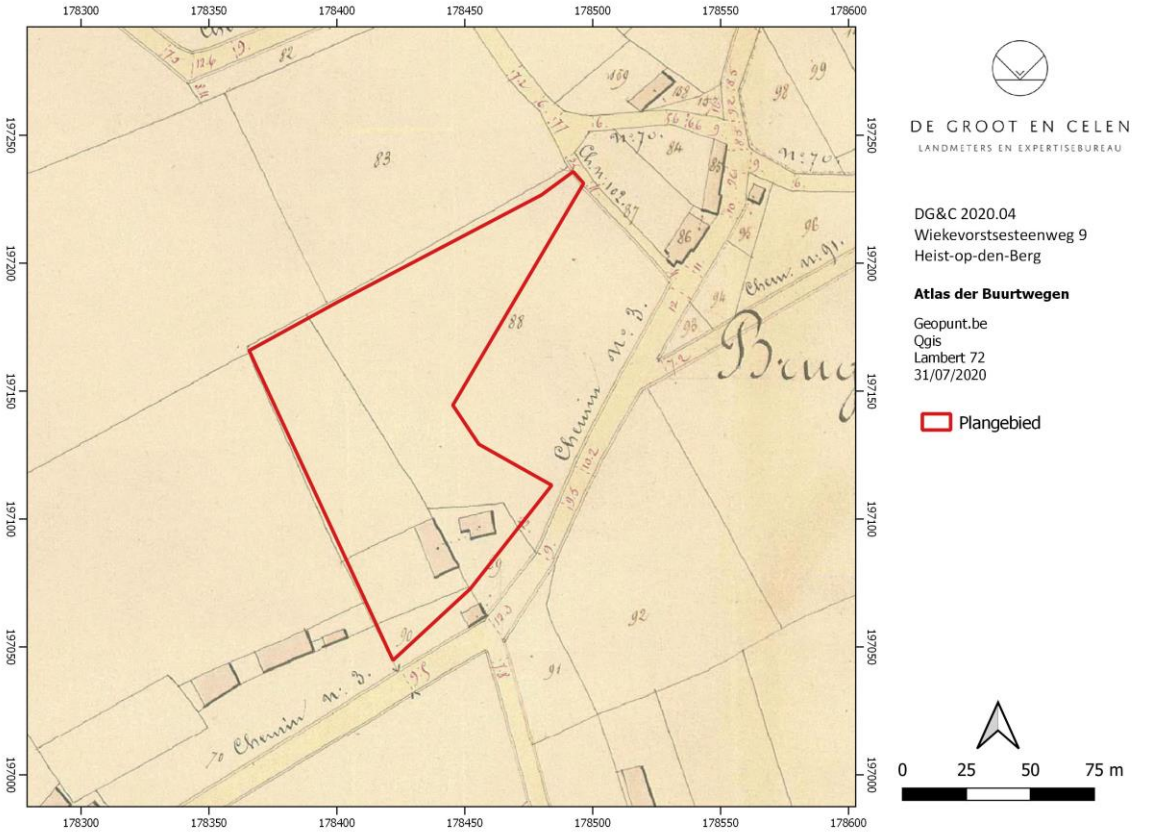

Figuur 13: De Atlas der Buurtwegen (ca 1841).

Figuur 14: Topografische kaart Vandermaelen (1846-1854).

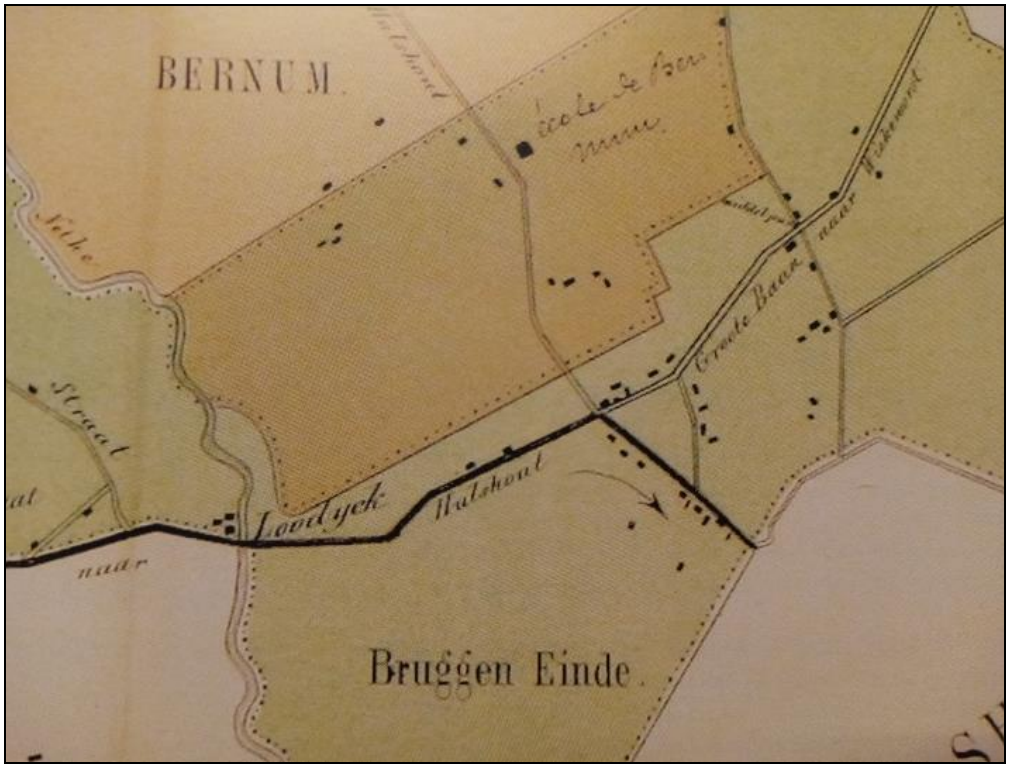

Figuur 15: Kaart uit 1872.

Figuur 16: Detail uit de Kaart van België, 24/3 - 4 Booischot - Westerlo (1964-1968 - © Cartesius)

Luchtfotografie

De beschikbare luchtfoto's geven geen bijzonderheden over het projectgebied. Er zijn geen *cropmarks*[22] te herkennen, noch *fieldmarks*[23]. Op de luchtfoto uit 2019 (fig. 11) zien we alle huidige bebouwing en de begroeiing van het projectgebied met gras. In de Kempen bemoeilijkt de aanwezigheid van de dikke plaggendekken en de zwaar bemeste voormalige heide/podzolgronden de leesbaarheid van sporen vanuit de lucht.[24]

[22] Een *cropmark* is een variatie in de kleur of groei van gewassen of andere vegetatie op het bodemoppervlak die een patroon vormt. Deze kunnen wijzen op archeologische sporen.

[23] Structuren in het landschap uit oude tijden, zichtbaar vanuit de lucht.

[24] Annaert R. 4.2

Figuur 17: Luchtfoto uit 2019.

Bouwvergunningen

Navraag bij de dienst Ruimtelijke Ordening Van Heist-op-den-berg levert 1 bouwvergunning op voor het projectgebied, nl vergunning 1966/71 uit het jaar 1966 voor de bouw van een varkensstal. Deze werd echter niet gezet. Voor de overige bebouwing is geen vergunning en dus geen bouwplan beschikbaar. We weten dus op basis hiervan niet hoe diep de huidige bebouwing gaat of exact welk jaar ze gezet werden.

2.3. Landschappelijke ligging

Het terrein ligt in het traditionele landschap Zuiderkempen van Lier tot Heist-op-den-Berg. De Zuiderkempen wordt gekenmerkt door een zwak golvend tot golvend reliëf van kleine heuvels die gescheiden worden door brede depressies.[25] Morfologisch maakt plangebied het deel uit van het Netebekken (zie fig. 15). Het ligt in de Depressie van de Netes, maar wel op de gronden van de hoogstgelegen landschapsdelen. Het betreft hier relatief hooggelegen, soms genivelleerde gronden op de interfluvia. Deze hebben vaak plaggengronden (zie hfdst. 2.4).

Op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (DHMVII) zien we hoe het terrein tegen een zandrug ligt tussen het Netebekken aan westelijke zijde en een depressie aan de oostelijke zijde, ter hoogte van de Molenloop, Binnenbeek en Goorloop (fig. 22-23). Op de hoogteprofielen van het terrein is de zachte helling zichtbaar die de glooiing van de zandrug volgt. De TAW-waarden van het plangebied situeren zich rond 12 tot 13,5 TAW. Op het DHMVII-skyview merken we de ‘schaduw’ op van greppels op het terrein: een lange van zuidelijke naar noordelijke richting, die ook op het terrein terug te vinden is, alsook twee kleinere van oost naar west.
Verder merken we op basis van de kaarten geen verstoringen of andere anomalieën op, evenmin op andere hoogtemodellen zoals skyview factor 0.25m of de multidirectionale hillshade 0.25m.

Het terrein is deels omkaderd door een gracht die aansluit op de Bruggeneindse Laak. De percelen zijn niet gelegen in overstromings(gevoelig) gebied. De Grote Nete, Bruggeneindse Laak, Molenloop en Binnenbeek zijn de dichtstbijzijnde rivieren en liggen allen op meer dan 1 km van het projectgebied (fig. 21). Voor Jagers-verzamelaars zal dit terrein minder interessant geweest zijn om een kampement op te richten, daar zij de nabijheid van water verkozen (tot +- 250m) in een gradiëntenzone.[26]

[25] Verheye W., Ameryckx J.B., 2007, p 166.

[26] Deeben J., e.a., 2005.

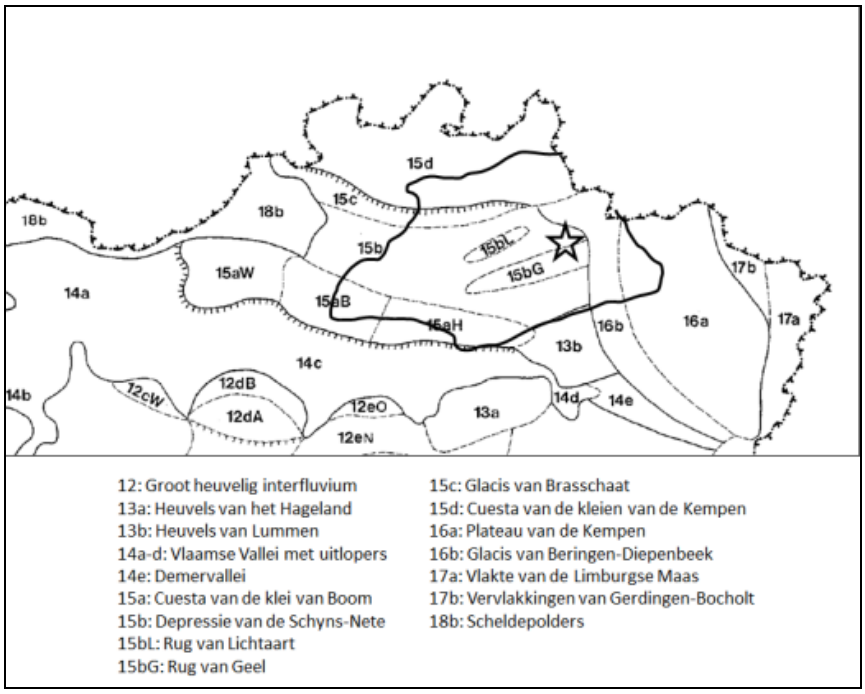

Figuur 18: Morfologische kaart met in dikke omlijning het netebekken.[27]

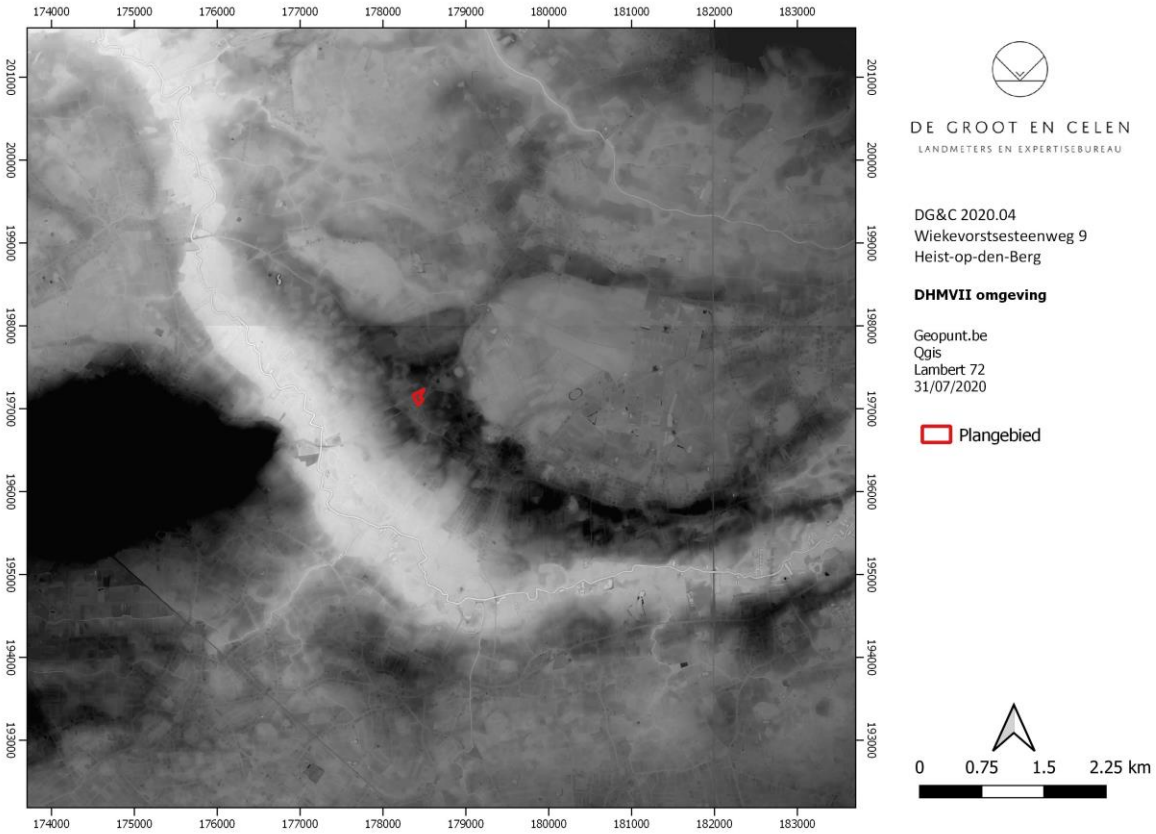

Figuur 19: Digitaal Hoogtemodel met de zandrug naast het bekken van de Grote Nete.

[27] Beerten K., 2011, p7 fig 1.

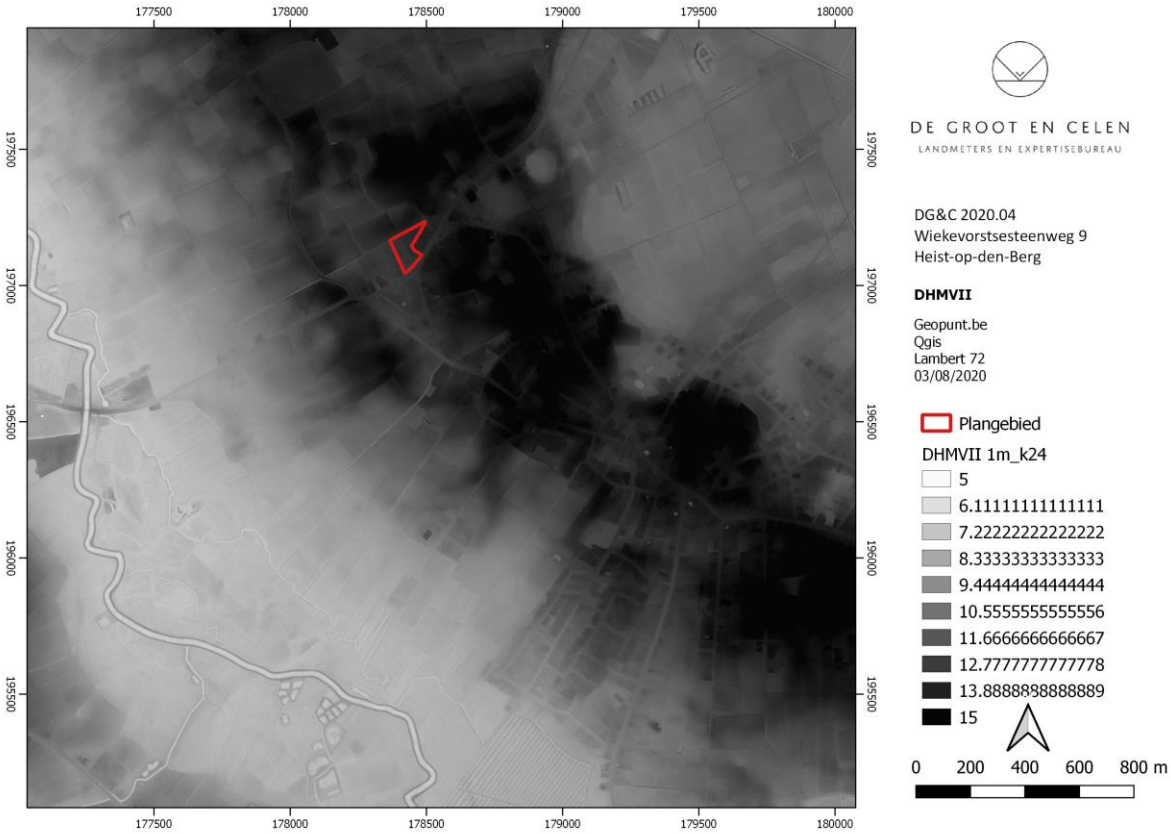

Figuur 20: Locatie projectgebied met weergave van het DHMVII.

Figuur 21: Hoogteprofielen.

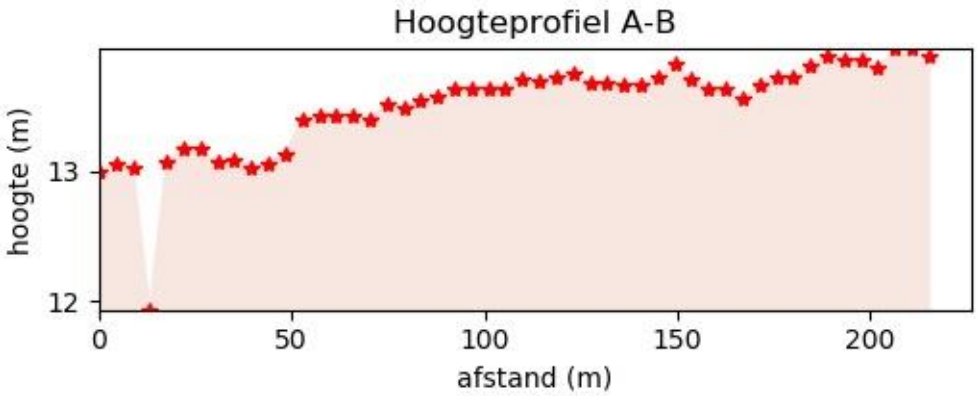

Figuur 22: Profiel A-B

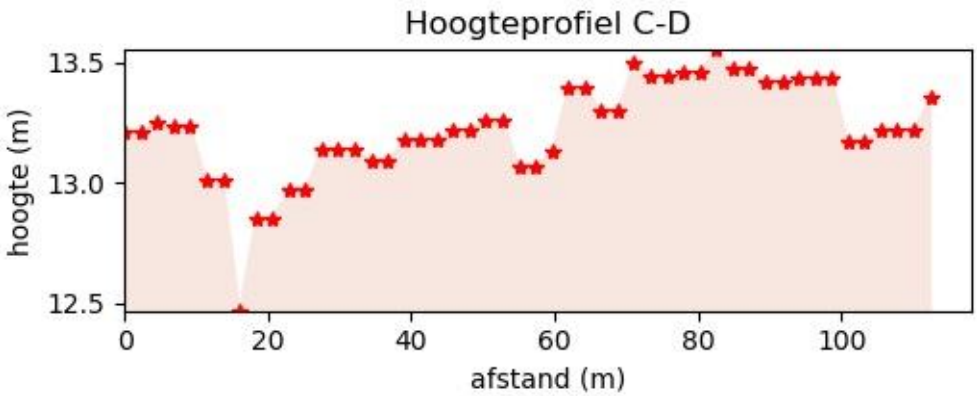

Figuur 23: Profiel C-D

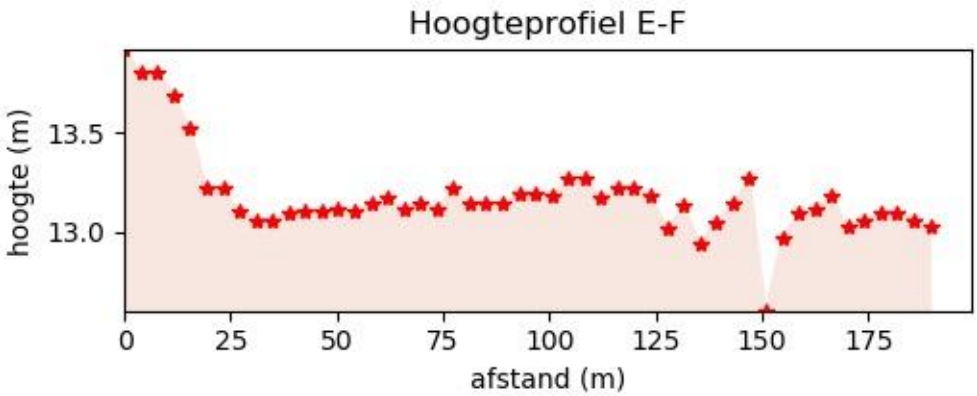

Figuur 24: Profiel E-F

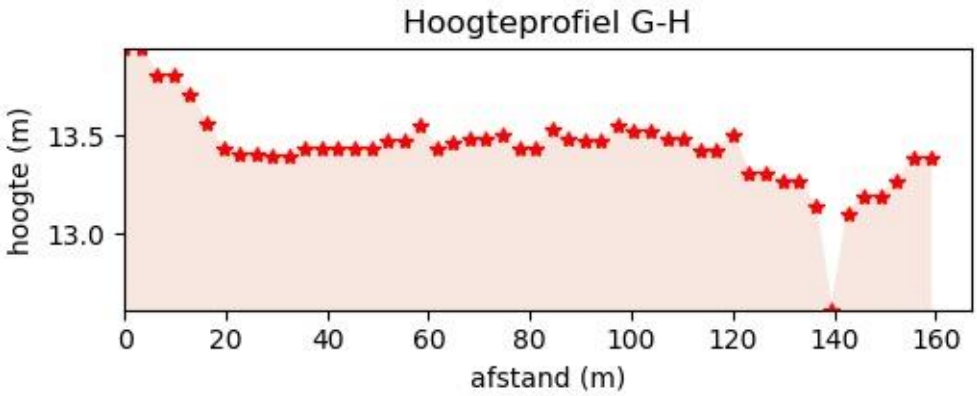

Figuur 25: Profiel G-H

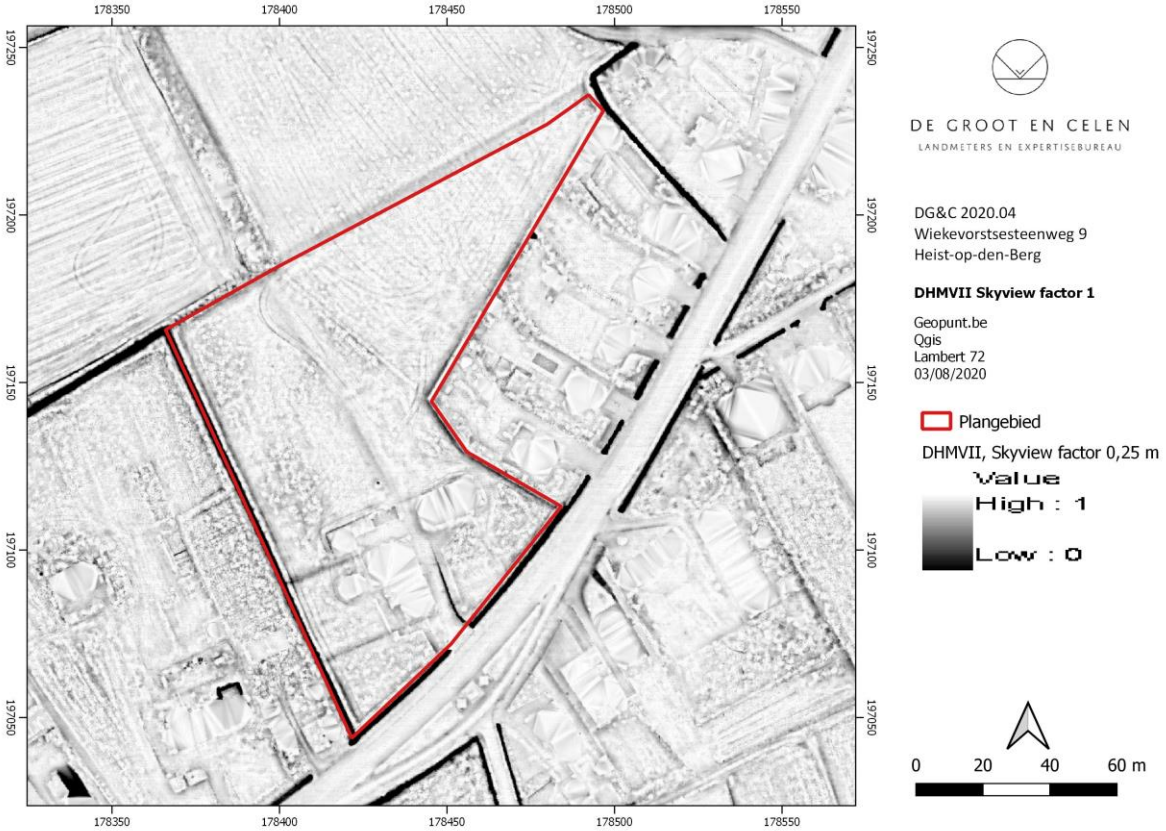

Figuur 26: DHMV II - skyview 0.25m: greppels op het terrein.

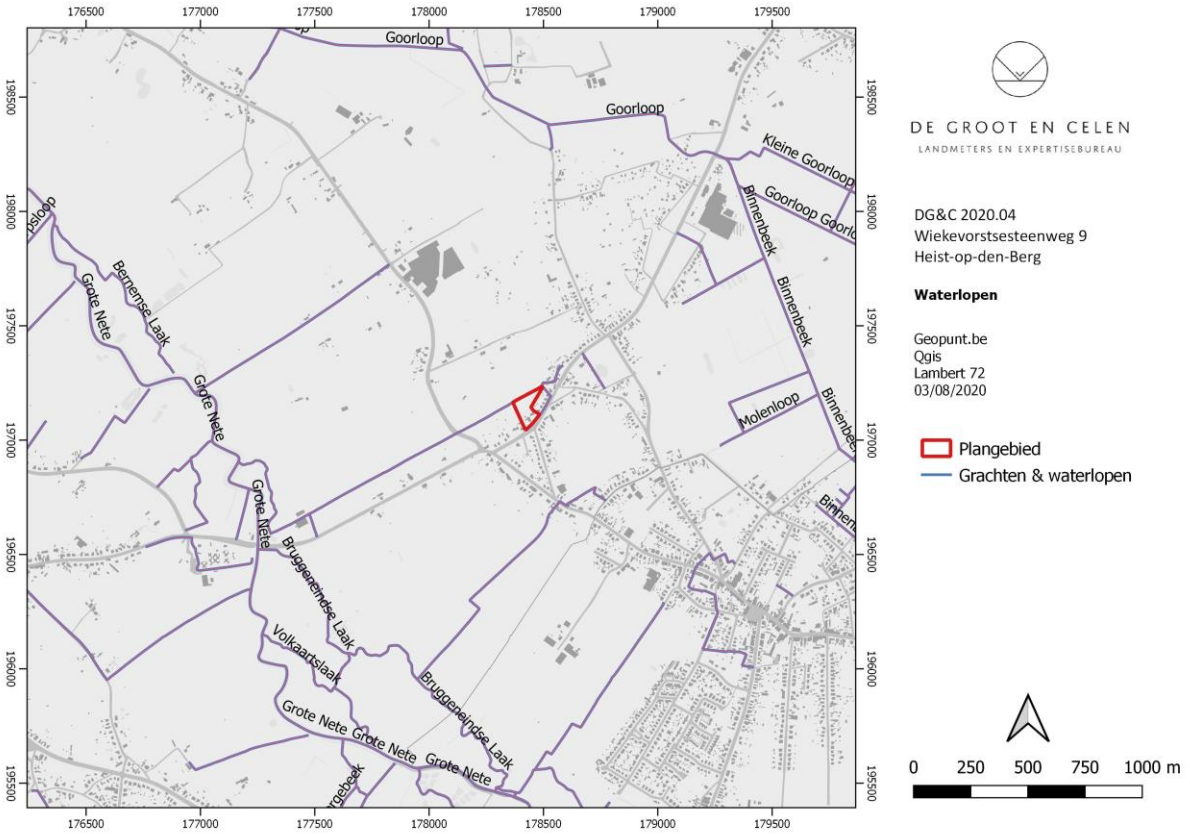

Figuur 27: Ligging van de waterlopen en afgeleide grachten.

2.4. Bodemkundige situatie

Bodemgebruik

Het plangebied is in het bodemgebruiksbestand (2001) deels gekarteerd als weiland (achterin), wat overeenkomt met de werkelijke situatie. Een terrein wordt zo gekarteerd wanneer het bedekt is met gras en niet in het overstromingsgebied van een rivier ligt. Hetzelfde achterliggende deel wordt voor een kleiner deel het label 'akkerbouw', doelend op het gebruik van de bodem in een rotatiesysteem voor het telen en oogsten van gewassen. Aan straatzijde wordt het gekarteerd als bebouwd terrein, zo benoemd wanneer het grootste deel bedekt wordt door structuren, gebouwen of wegen. Het is geen erosiegevoelig gebied, rekening houdende met de lokale topografie en de hellingsgraad van het perceel.

Bodemserie

De bodemserie wordt voorgesteld door een formule van drie letters, die betrekking hebben op de drie hoofdkenmerken van het bodemprofiel: de *grondsoort* of textuur, de *natuurlijke drainering* en de *profielontwikkeling* of horizontenopeenvolging. Kortweg gaat het bij grondsoort of textuur om classificatie van zand, lemig zand, klei, etc. De draineringsklasse wordt bepaald door een wisselwerking van verschillende factoren in de bodem en leidt tot een indeling zoals zeer droge gronden/te sterkte drainering, droge gronden/gunstige drainering, etc. Door klimatologische en biologische factoren ondergaat de bodem een bodemvormend proces welke

zichtbaar wordt door bodemhorizonten. Voorbeelden zijn podzolen, plaggengronden, uitgeloogde bodems,…[28]. Hierin kunnen nog verdere complexe onderscheidingen gemaakt worden.
Het plangebied kent bodemseries **OB** en **wScmt**.

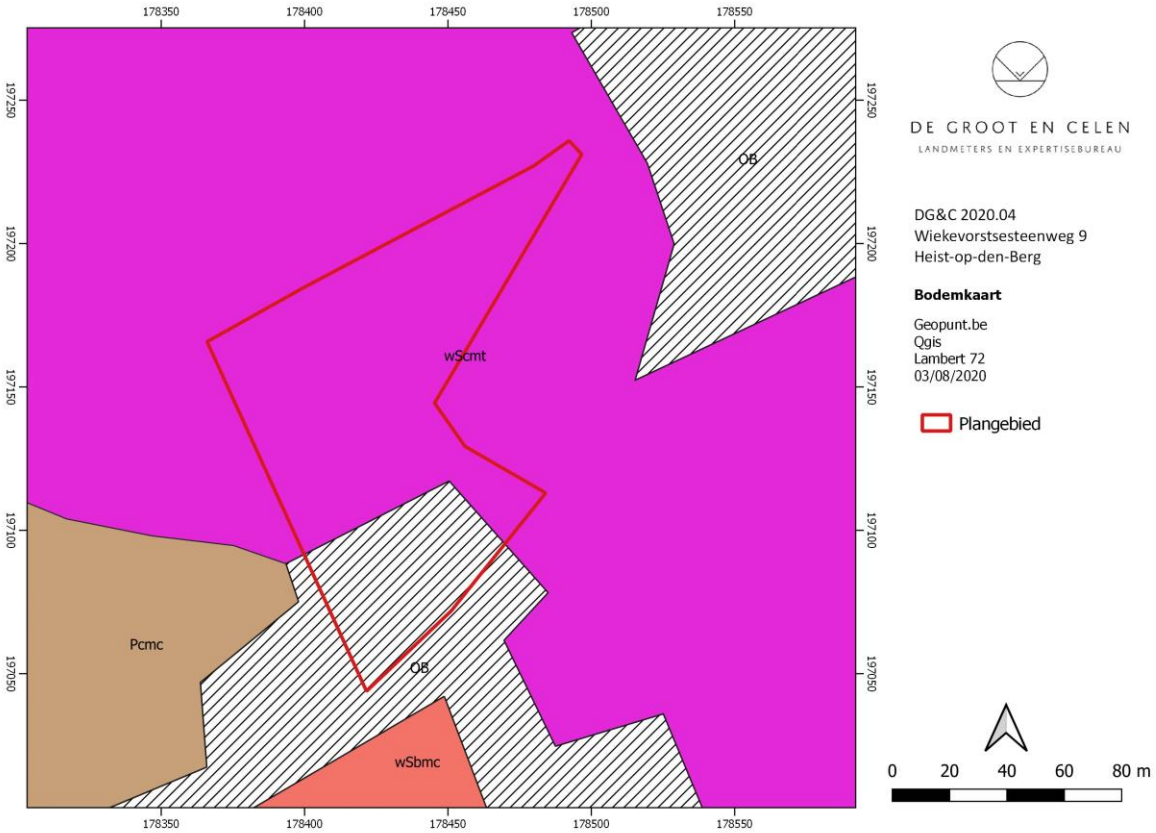

Figuur 28: Bodemkaart (geopunt.be)

In het zuiden van het plangebied is dit type OB, een bebouwde zone gekarteerd als kunstmatige gronden. Hier werd het bodemprofiel door het ingrijpen van de mens gewijzigd of vernietigd. Dit is het gedeelte met de huidige woning en bijgebouwen.
De rest van het projectgebied is type wScmt: een matig droge lemige zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont in het profiel. Er zit een laag klei-zand op geringe diepte (ondieper dan 75 cm). Tevens is er grintbijmenging. Deze matig droge plaggengronden hebben een humusdek dat meer dan 60 cm dik is en dat rust op een begraven profiel, meestal een Podzol. Roestverschijnselen komen voor tussen 60 en 90 cm. De drainage is matig droog tot zwak gleyig. Scm is optimaal vochthoudend in het voorjaar, maar droogt sterkt uit in de zomer wat extra watervoorziening vereist in de zomer. Dit stemt overeen met het grachtensysteem. Het is een zeer goede grond voor extensieve en intensieve teelt.
In de Zandstreek en in het Netebekken vertegenwoordigen de zandgronden, zand (Z) en lemig zand (S) tot 94% van de bodemtypes.[29]

[28] Van Ranst E., 2000, p 11-15.

[29] Beerten, K., 2011, p 14.

Rondom het plangebied zijn de volgende bodemseries aanwezig: OB, Pcmc, Scm, EDx, wSbmc, wScmt, wZcm. Het meest vertegenwoordigd is hetzelfde type OB en wScmt.

- Pcmc: Deze matig droge lichte zandleemgronden met een dikke antropogene humus A horizont worden in de Kempen omschreven als bodems met betrekkelijk lage rentabiliteit, omwille van de hoge meststoffenbehoefte en de specifieke onderhoudszorgen.
- Scm: Matig droge lemig zandbodem met dikke antropogene humus A horizont. Deze matig droge plaggengronden hebben een humusdek dat meer dan 60 cm dik is, en dat rust op een begraven profiel - meestal een Podzol.
- EDx: Zwak tot matig gleyige kleibodem met onbepaalde profielontwikkeling.
- wSbmc: Droge lemig zandbodem met dikke antropogene humus A horizont.
- wZcm: Matig droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont, met eronder vaak een podzol B- horizont Bij deze matig droge plaggenbodems vindt men onder de dik humeuze A horizont vaak overblijfselen van een Podzol B. De bodems zijn nooit overdreven nat.

De omliggende gronden zijn allemaal droge gronden, met een plaggendek en (kans op) een begraven podzol B-horizont. Deze bevestigen de drogere ligging van het terrein tegen of op een zandrug. Fig. 28 laat zien hoe het bodemtype in de omgeving het Netebekken en de zandrug ook op kaart weerspiegelen. Het projectgebied ligt op of tegen de zandrug.

Een podzolbodem is een zeer typische bodem voor Kempen, die nauw verbonden is met de geschiedenis van een heidelandschap. Op de arme Kempische zandgronden werd plaggenmest gebruikt om de grond te verbeteren: dunne, vierkante zoden werden afgestoken in woeste heidegrond, in weiden of bossen om als strooisel in de stal te gebruiken. In deze ‘potstallen’ stapelde de mest zich op tot een dikke laag die daarna op het akkerland werd uitgespreid. Zo ontstonden vruchtbare plaggengronden met een dikke, humeuze bovengrond bovenop de arme podzol gronden. Hierdoor werd de oorspronkelijke bodem bedekt. Het is een techniek die vooral vanaf de late-middeleeuwen werd toegepast, wanneer de bevolking toenam. Veelal werd het oorspronkelijke reliëf geëgaliseerd en werd de aanwezige podzolbodem (vooral op de hogere delen) afgetopt en/of opgenomen in het plaggendek. [30] Het diepploegen en egaliseren van akkers is een typische activiteit in de regio.[31]

[30] Verheye W., Ameryckx J.B., 2007, p 27-28.

[31] Annaert R., 2008, 4.5.2

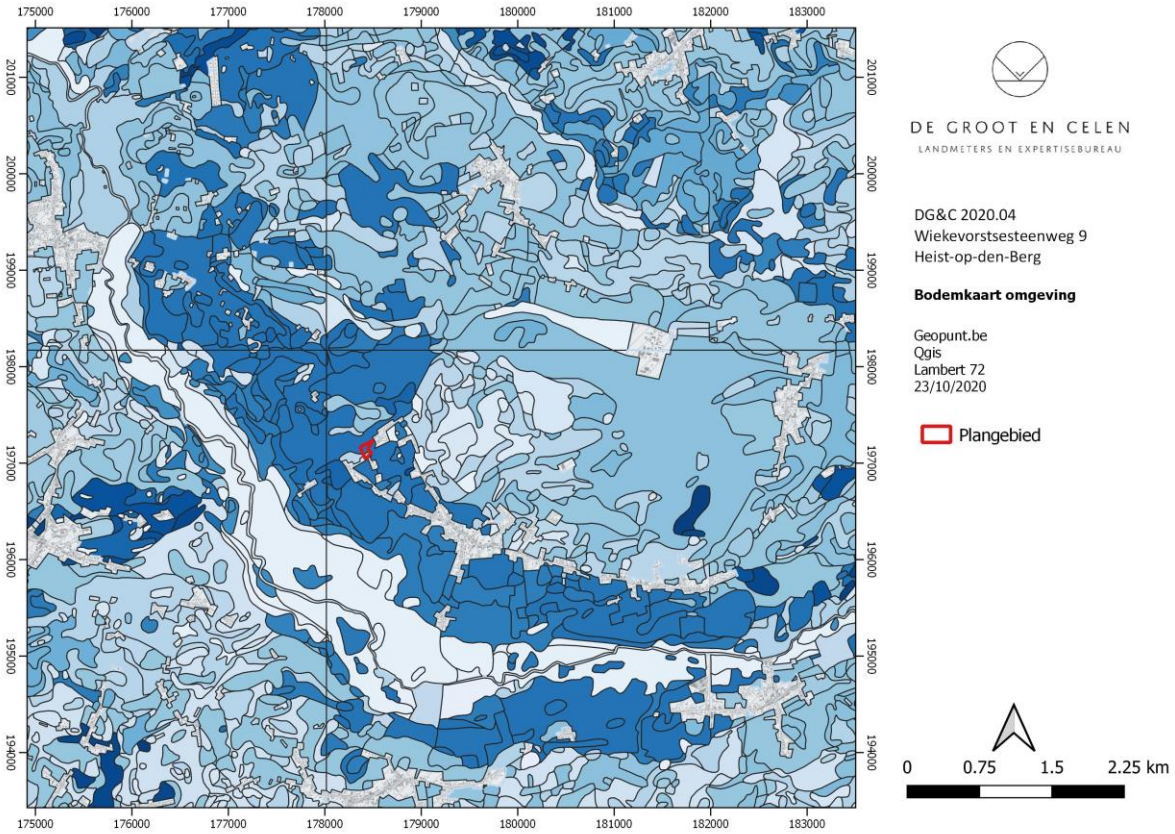

Figuur 29: Bodemkaart van de wijdere omgeving.

Tertiaire & Kwartaire geologische kaart

De Tertiair geologische kaart geeft de tertiaire formaties weer die aan de oppervlakte komen onder het pré-quartaire erosievlak. Het projectgebied bevindt zich op de **Formatie van Diest**, te dateren vanaf het Laat-Mioceen (zie fig. 26). Dit is de periode waarin de zeespiegel steeg en Vlaanderen onderliep. Deze tertiaire afzettingen zijn dus mariene afzettingen, die vooral worden gekenmerkt door bruingroen tot grijsgroen glauconietrijk middelmatig tot grof zand met zeer dunne kleilaagjes. Zand- en grindbanken werden gevormd, zoals we deze nu ook kennen bij de Noordzee. Dit zand bevatte veel glauconiet met ijzer. Hierdoor waren deze zandbanken beter bestand tegen erosie, waardoor ze nu nog zichtbaar zijn in het Kempense landschap als langwerpige heuvels. Het vertoont verder een schuine gelaagdheid, is glauconietrijk en bevat micarijke horizonten[32].

Het Tertiair geologisch tijdperk wordt opgevolgd door het Kwartiair geologisch tijdperk. Dit tijdperk bestaat uit het Pleistoceen en het Holoceen. Het Pleistoceen wordt gekenmerkt door grote klimaatschommelingen, met lange periodes van koude (ijstijden of glacialen genoemd) en warmere tussenperiodes (interglacialen).[33] Het Holoceen, het tijdsvak dat nu nog loopt, is zo een interglaciale periode. De sedimenten van het Kwartair worden op grote schaal aan de oppervlakte gevonden.

[32] Toelichtingen bij de geologische kaart van België - Vlaams gewest

[33] G Bogemans F., 2007, p 14.

De Kwartiair geologische kaart situeert het projectgebied onder **profieltype 1** (zie fig. 27 & 28). Dit type 1 bevat eolische afzettingen (zand) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). Dit zijn de zogenaamde laat-pleistocene *dekzandafzettingen*. De dikte van deze eolische afzettingen kunnen oplopen van 3 tot max. 5 meter. Er zijn echter *geen* holocene en/of tardiglaciale afzettingen op de pleistocene sequentie. Het is meer aanwezig in de zandleem-gebieden waar er ook hellingsafzettingen uit het Kwartair aanwezig zijn. Er is evenmin sprake van fluviatiele afzettingen (van een waterloop), zodat er niet gedacht moet worden aan zandige opduikingen door rivierafzettingen. Tijdens de huidige warme periode, het Holoceen, keert er meer vegetatie terug en ontwikkelen zich bodems in het pleistocene sediment. Door het grove, arme moedermateriaal in deze regio bestaan de bodems op de hogere en droge gronden voornamelijk uit podzolgronden. Afhankelijk van het moedermateriaal en de waterhuishouding kan er van droog naar nat en van rijk naar arm onderscheid gemaakt worden in humus-ijzerpodzolen, droge - en natte humuspodzolen.[34]
De eolische afzettingen uit het Kwartiair hebben zand afgezet in wat nu bekend staat als de Zandstreek, waarin het projectgebied ligt. Wanneer er een schaarse bodembedekking was, ging lokaal het oppervlaktezand terug verstuiven. Dit gebeurde tijdens het Pleistoceen en Holoceen - tot relatief recente tijden. Zo ontstonden de landduinen of continentale duinen.[35]

De Quartairprofieltypekaart situeert het onder profieltype 2. Onderaan tertiaire afzettingen, mogelijk herwerkt aan de top met daarboven zandige tot zandlemige eolische afzettingen, homogeen bovenaan, mogelijk gevolgd door een alternatie van zand- en leemlagen.

[34] Van Kerkhoven, I., e.a., 2014, p 26-27.

[35] Verheye W., Ameryckx J.B., 2007, p 22-23.

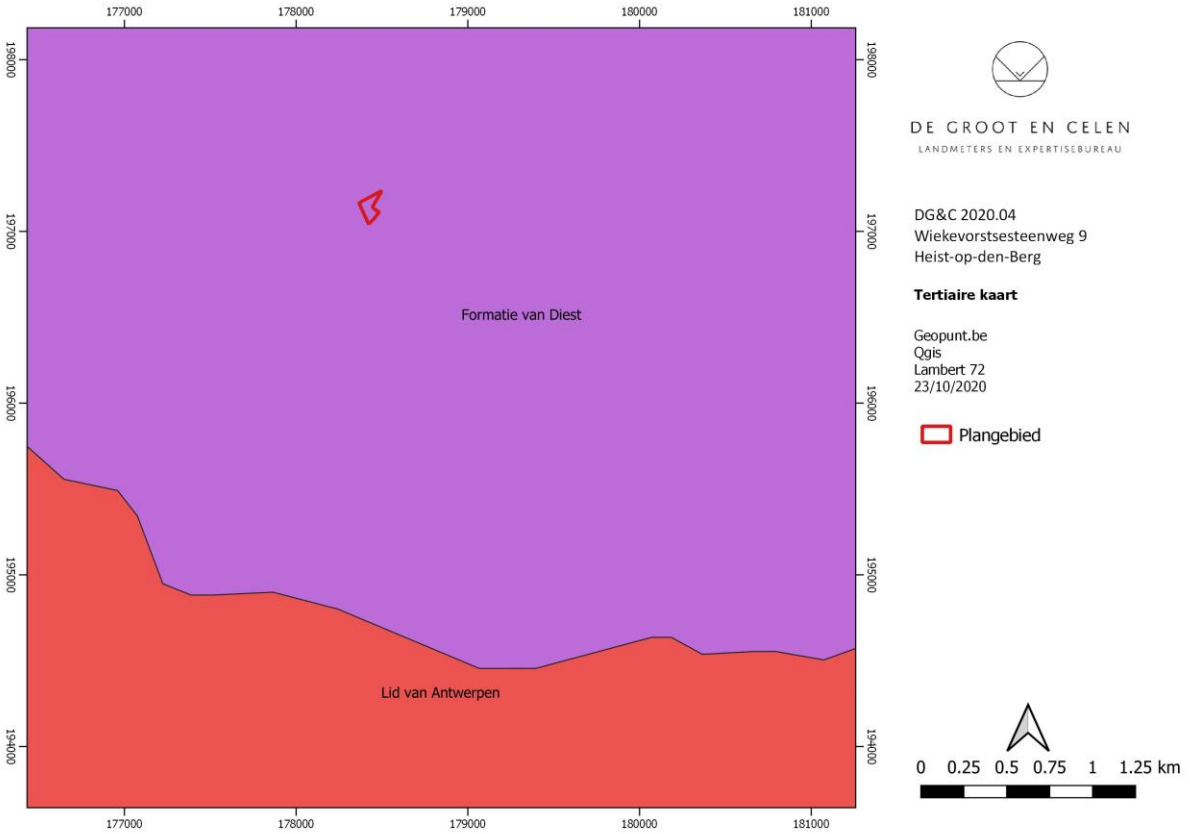

Figuur 30: Tertiair geologische kaart.

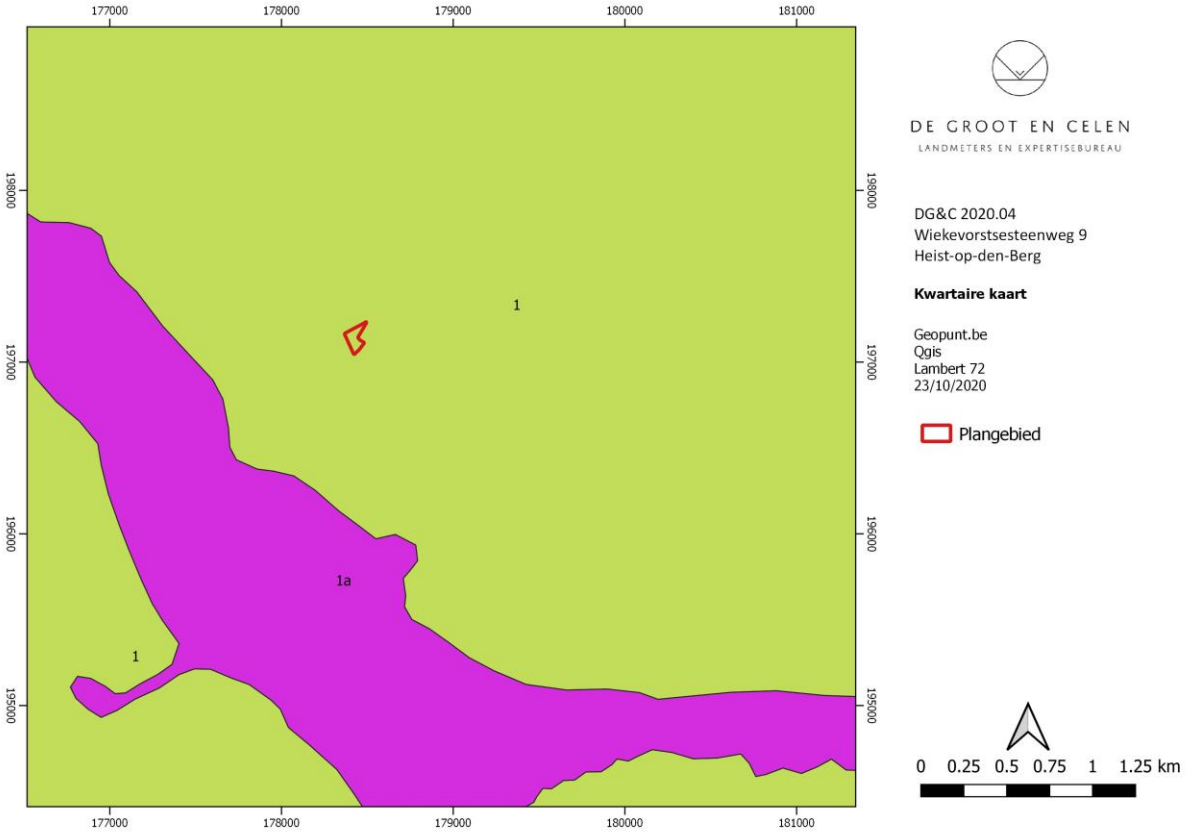

Figuur 31: Kwartiair geologische kaart.

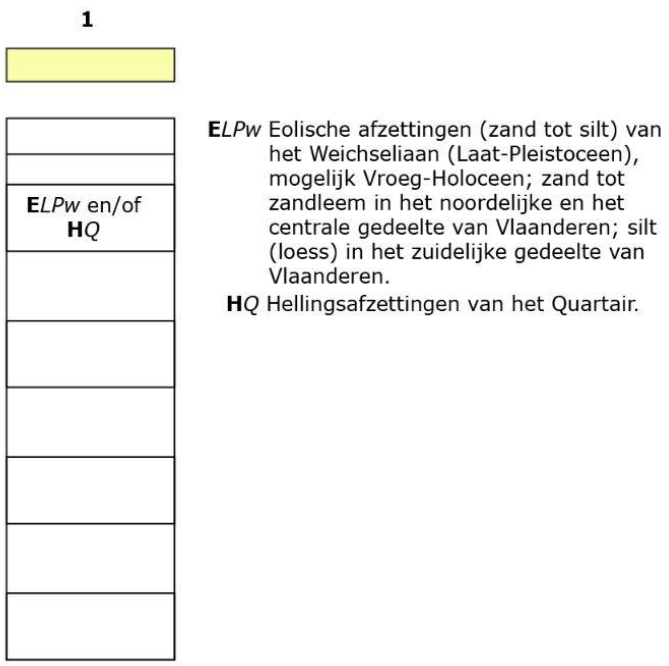

Figuur 32: Kwartiair geologisch type 1[36]

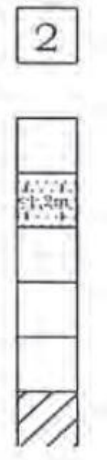

Figuur 33: Kwartair profieltype 2[37]

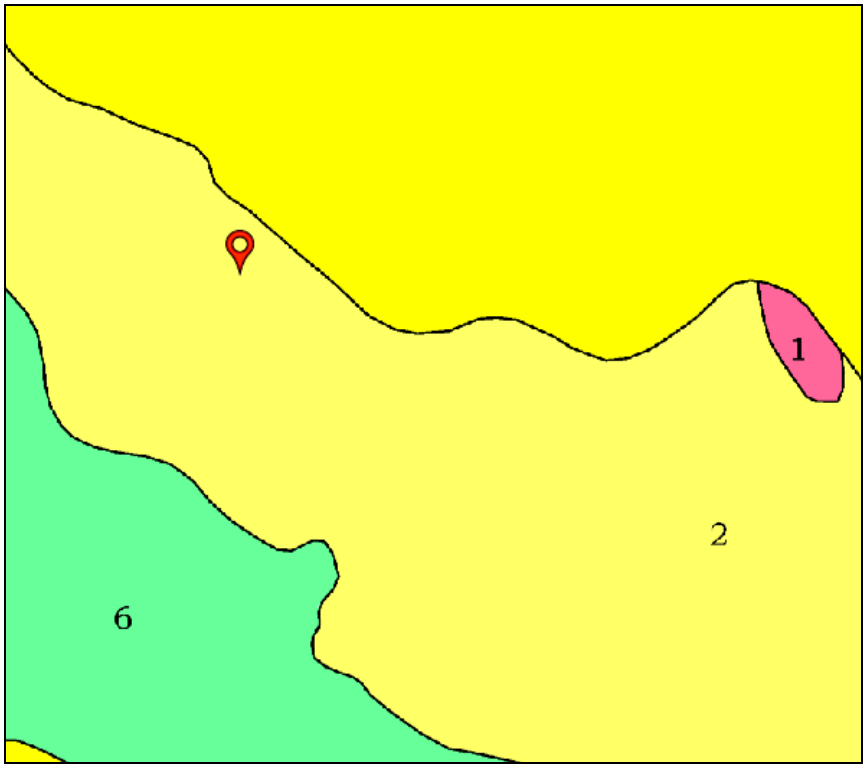

Figuur 34: Quartair profieltype (DOV)

[36] Toelichtingen bij de geologische kaart van België - Vlaams gewest & geopunt.be

[37] DOV 2007

2.5. Archeologische kennis

We bespreken de meest nabij gelegen archeologische vondsten en onderzoeken in de omgeving van het plangebied (zie tabel 2 in bijlage).

CAI-meldingen

De oudst gedateerde vondsten uit de CAI-inventaris zijn lithische materialen en een stukje aardewerk uit de late bronstijd, allen gevonden nabij de Grote Nete. In de tuin van een woning werd, bij toeval, een waterput aangetroffen uit de volle middeleeuwen. In de buurt werden ook enkele fragmenten aardewerk gevonden, maar deze konden niet gedetermineerd en gedateerd worden. De overige CAI-locaties zijn architecturale elementen uit de nieuwe en nieuwste tijd (fig. 32).

Archeologisch onderzoek

Op vlak van archeologisch onderzoeken noteren we dat het terrein aan de overzijde van de straat, gelegen tussen de Wiekevorstsesteenweg, Hulshoutsesteenweg en Maalhofdijk, gekarteerd is als gebied waar geen archeologie kan verwacht worden.

Nabij gelegen terreinen waren soms het onderwerp van onderzoek:

- 2017: Naar aanleiding van een inbuizingsproject van baangrachten was het wegtracé van de Herentalseweg en een deel van de Wiekevorstsesteenweg, - ter hoogte van nr 9 - onderdeel van een bureaustudie van het VEC. Omwille van het uitgebreidde tracé zijn de bodemsituaties verschillend. De conclusie van het onderzoek was dat eventuele sporen op het wegtracé al vernield zouden zijn.[1]

- Ten noord-westen van het plangebied werd een veldprospectie uitgevoerd door Studiebureau Archeologie. Hierbij werden enkele scherven roodbakkend aardewerk aangetroffen, sommige met loodglazuur. Verder werd er een 15de eeuwse scherf Siegburgaardewerk gevonden. Het is, omwille van de plaggengronden, evengoed mogelijk dat deze hier terechtgekomen is door de aangevoerde grond.[38]

- Archeologisch onderzoek aan de Haagstraat door LAReS onderzocht een terrein met hetzelfde bodemtype wScmt(g), op dezelfde zandrug gelegen. De historische kaarten lieten eveneens een continuïteit van akkerbouw zien. De landschappelijke ligging geeft een laag potentieel voor steentijd, eveneens omwille van de afwezigheid van stromend water in de nabijheid. Zij argumenteerden wel potentieel vanaf het neolithicum tot de late middeleeuwen omwille van de hogere ligging in het landschap. Het advies voor verder onderzoek werd (nog) niet uitgevoerd.

[38] Smeets, Terryn & Yperman, 2012.

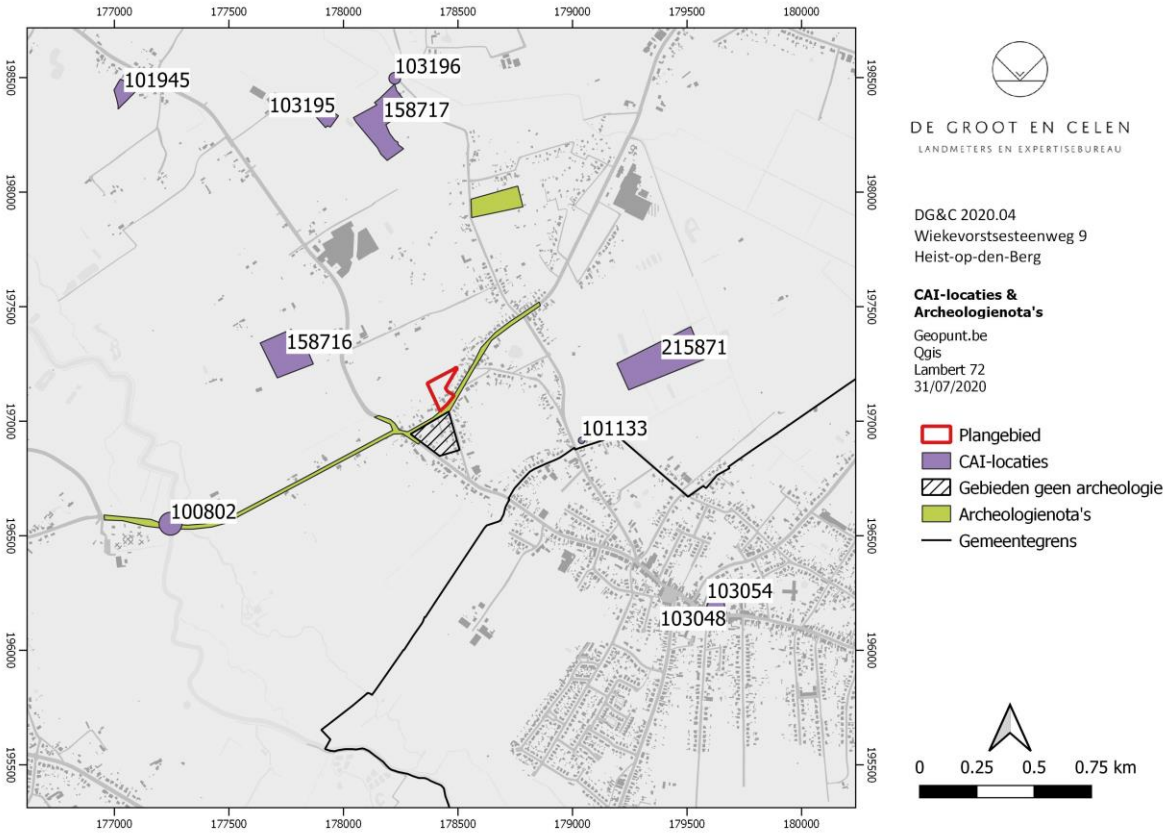

Figuur 35: CAI-locaties en archeologienota's in de omgeving.

3. Besluit

3.1. Archeologische verwachting

Door de vergelijking van historische, archeologische, bodemkundige en landschappelijke gegevens komen enkele belangrijke punten naar voren die ons een betere inschatting geven van het archeologisch potentieel.

Archeologische vindplaatsen zijn voor een groot deel gerelateerd aan de fysieke eisen die de vroegere mens stelde aan zijn leef- en woonomgeving. Men maakt hierin vooral een onderscheid tussen de (kenmerken voor) sites van jager-verzamelaars enerzijds en sites van landbouwers anderzijds.
Jager-verzamelaars leefden van jacht, visvangst en het verzamelen van vruchten en planten. Kampementen werden geplaatst in de nabijheid van water en in gradiëntenzones, een overgang van nat naar droog terrein. Ze waren nog niet sedimentair maar verbleven slechts tijdelijk op een plaats. Op het einde van de ijstijd begonnen ze zich wel semi-permanent op lokale opduikingen te settelen. Het plangebied ligt niet in de directe nabijheid van een rivier (op meer dan 250m), noch in een beek- of rivierdal. Er is evenmin sprake van een gradiëntenzone. Het potentieel op steentijdartefactensites wordt daarom ingeschat als laag.
Vanaf het neolithicum en de opkomst van de landbouw zocht de mens naar goede grond voor zijn akkers. Grond die van nature goed ontwaterd en vruchtbaar is, kreeg de voorkeur. Het projectgebied ligt in een matig droge lemig zandbodem. Voor zover de historische kaarten laten zien werd de grond minstens vanaf de 18de eeuw gebruikt als akkergrond. De aanwezige hoeve was de kern van een erf. Op o.a. de Ferrariskaart staat op vermoedelijk dezelfde locatie reeds een hoeve afgebeeld. Het zou kunnen gaan om de huidige hoeve. Het is echter mogelijk dat de hoeve een oudere kern heeft, waarop de huidige hoeve werd gebouwd, of elders op het erf. Het kan immers gaan om een continue gebruik van het terrein als akker met erf, waarbij er eventuele restanten van een voorganger – of voorgangers – terug te vinden zijn. Het is daarbij mogelijk om andere erf-gerateerde structuren aan te treffen, zoals waterputten, bijgebouwen,… Bovendien is de identificatie van de vierkante structuur voor de hoeve (zie o.a. de Ferrariskaart) onzeker, mogelijks gaat het hier om de O.L.V.-kapel die nu aan de overzijde staat – of om een voorganger van de huidige kapel, of een bijgebouw bij de hoeve?
De zandrug is tenslotte ook een gunstige glocatie voor (landbouwers)sites vanaf het neolithicum t.e.m. de late middeleeuwen. Het plangebied bevindt zich in dekzandgebied, vaak een interessante locatie voor bewoningssporen en/of funeraire sites. De plaggenbodems zorgen voor een goede conservering van de sporen.

Op basis van de beschikbare gegevens kan de aanwezigheid of afwezigheid van een site voorlopig niet aangetoond worden Het potentieel lijkt er te zijn voor verschillende archeologische periodes, maar vraagt om verder onderzoek.

3.2. Beantwoording onderzoeksvragen

Hoe is de verstoring- en bewaringsgraad van de bodem? Wat weten we over de bodemopbouw?

De bodemkaart typeert het stuk terrein aan straatzijde als type OB, een bebouwde zone gekarteerd als kunstmatige gronden. Het grootste deel is verhard en/of bebouwd. Dit stemt overeen met de werkelijke situatie. Er is echter weinig duidelijkheid over de diepte van de verstoring van de huidige bebouwing. Enkel van de huidige hoeve weten we dat er een kleine kelder aanwezig is van +- 1.60 cm breedte en +- 1.70m diepte vanaf het huidige maaiveldniveau. Mogelijks heeft deze hoeve nog een oudere voorganger.

Het projectgebied situeert zich op of tegen een zandrug, op laat-pleistocene dekzandafzettingen. De bodemkaart typeert de rest van het projectgebied als een bodemtype wScmt: een matig droge lemige zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont in het profiel. Deze matig droge plaggengronden hebben een humusdek dat tot meer dan 60 cm dik kan zijn, dat rust op een begraven profiel, meestal een Podzol. Podzolbodems zijn typisch voor de hogere en drogere gronden in de regio, zoals deze waar het projectgebied zich situeert.

Er werden geen controleboringen uitgevoerd op het terrein.

welke aanwijzingen geeft het bureauonderzoek over het archeologisch potentieel van het projectgebied? Hoe kan dit geëvalueerd worden per archeologische periode ?

Het potentieel voor steentijdsites uit het paleolithicum en mesolithicum is laag te noemen. Uit onderzoek blijkt dat vooral de locatie nabij rivieren (tot op ca 250m) de voorkeur genoten voor kampementen. [39] De dichtstbijzijnde rivieren liggen allen op een afstand van min. 1km van het projectgebied.

Het plangebied bevindt zich in dekzandgebied. Dekzandgebieden vormen vaak een gunstige locatie voor bewoningssporen en/of funeraire sites. Het situeert zich op of tegen een zandrug en droge grond. De kenmerken van het terrein wijzen op een hoog potentieel voor de archeologische periodes vanaf het neolithicum t.e.m. de late middeleeuwen. De landschappelijke ligging op een zandrug is een locatie die door de vroegere mens wel vaker werd uitgekozen voor het inplanten van bewoning en/of begraafplaatsen, bv. grafheuvels. Die laatste kennen we uit het neolithicum, de bronstijd en de ijzertijd. De vondst van een vol-middeleeuwse waterput, inclusief emmerhengsel en aardewerken scherf, alsook de laat-middeleeuwse kaasmolen in de buurt doet ook verwachten dat er nog sporen van bewoning uit deze periodes dienen op te duiken in de nabije omgeving, hoewel er geen tastbare bewijzen zijn voor een middeleeuwse site op het terrein.

Op het historische kaartmateriaal valt waar te nemen dat het plangebied minstens sinds de 18de eeuw in gebruik was als akker, met bebouwing er bij. Er is echter geen

[39] Deeben J., e.a., 2005.

zekerheid over de identificatie van de bebouwing. Het kan gaan om de huidige woning nr 9 of een voorganger, alsook om de kapel of een ander gebouw. De historische kaarten roepen meer vragen op over de bebouwingshistoriek dan dat deze er geeft. Er is potentieel op een voorganger van de hoeve, al dan niet met bijgebouwen, gerelateerd aan een erf- en akker locatie.

In de nabije omgeving is er weinig archeologisch onderzoek uitgevoerd en zijn er nauwelijks vondsten gemeld. Daarnaast zijn er wel verscheidene hoeves en gebouwen gedocumenteerd in de nabije omgeving. De hoeve op het plangebied is niet opgenomen op de lijst van bouwkundig erfgoed.

Het potentieel op archeologische sporen en/of sites wordt daarom als gunstig beoordeeld vanaf het neolithicum t.e.m. de nieuwe tijd.

Is er potentieel op kenniswinst en weegt dit op tegen de kosten? Is vervolgonderzoek aangewezen?

Het bureauonderzoek kan niet aantonen dat er een site is op het terrein, maar kan de afwezigheid evenmin bewijzen. Er is weinig archeologisch onderzoek gevoerd in het gebied en er ligt nog veel potentieel aan kenniswinst open. Het is nodig om verder onderzoek uit te voeren om hierover duidelijkheid te verkrijgen. Het is echter onzeker hoe diep de bodem verstoord werd door de huidige bebouwing. De afweging en keuze voor een geschikte methode voor verder onderzoek wordt besproken in het Programma van Maatregelen.

4. Bibliografie

Acke B., Bracke M., Claesen J., Verbeelen G., Nota Heist-op-den-Berg Ter Hagen. Verslag van Resultaten. 2017-188, Zelzate

Deeben, J., E. Drenth, M-F. van Oorsouw & L. Verhart, 2005: De Steentijd van Nederland (Archeologie 11-12), 171-199.

Helsen A.M. & Helsen J., 1978, *Gehuchtnamen in de Antwerpse Kempen*. In: Nomina Geographica Flandria XIII, Leuven.

Herteleer L., 2009, Heerlijk Heist. Tien eeuwen geschiedenis. Uitgave gemeentebestuur Heist-op-den-Berg, Heist-op-den-Berg.

Van den Notelaer D., 2017, Heist-op-den-Berg, Herentalsesteenweg. Een archeologienota. VEC nota 114, VEC, Sint-Michiels, Brugge.

Van Ranst E., Sys C., 2000, Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van vlaanderen (schaal 1:20000), Laboratorium voor bodemkunde, Universiteit Gent, Gent.

www.cartesius.be , geraadpleegd juli 2020

www.geopunt.be, geraadpleegd juli 2020

Annaert R., 4.2 Evaluatie van het bekende erfgoed. Onderzoeksbalans Vlaanderen: https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie/metaaltijden/evaluatie_bekend_onderzoek geraadpleegd 31/07/2020

Annaert R., 4.5.2 Kempen. Onderzoeksbalans Vlaanderen: https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie/metaaltijden/archeodistricten/kempen geraadpleegd 03/07/2020 geraadpleegd 31/07/2020

Archeologische periodes in Vlaanderen. Onderzoeksbalans Vlaanderen: https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie, geraadpleegd 24/07/2020

Beslissingsboom archeologie, https://www.onroerenderfgoed.be/nieuws/een-beslissingsboom-voor-verplicht-archeologisch-vooronderzoek, geraadpleegd 24/07/2020

CAI-locaties, https://cai.onroerenderfgoed.be/ , CAI-locaties, geraadpleegd juli 2020

Gysseling M., 1960, Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226). http://bouwstoffen.kantl.be/tw/ geraadpleegd 07/09/2020

Quartiaire geologische kaart, info catalogus, http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/b0d93d8d-9cc6-4fd6-a1b7-ef43e070b614, geraadpleegd 03/08/2020

Cartogis.ugent.be
http://cartogis.ugent.be/geologis/geologis/1_cijfers_tabellen_en_kaarten3.html, geraadpleegd 30/07/2020

Bogemans F., 2007, Toelichting bij de quartair geologische kaart. DOV kaartblad 24 Aarschot, Vlaamse overheid dienst natuurlijke rijkdommen, VUB, Brussel.

Inventaris Onroerend erfgoed: Bruggeneindse Heibaan ID 827
https://id.erfgoed.net/themas/827 geraadpleegd 24/07/2020

Inventaris Onroerend erfgoed: Heist-op-den-berg ID 13636
https://id.erfgoed.net/themas/13636 geraadpleegd 24/07/2020

Inventaris Onroerend erfgoed: Langgestrekte hoeve ID 2751
https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/2751 geraadpleegd 24/07/2020

Inventaris Onroerend erfgoed: Langgestrekte hoeve ID 2766
https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/2766 geraadpleegd 24/07/2020

Inventaris Onroerend erfgoed: Langgestrekte hoeve ID 2944
https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/2944 geraadpleegd 24/07/2020

Inventaris Onroerend erfgoed: Langgestrekte hoeve ID 2946
https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/2946 geraadpleegd 24/07/2020

Inventaris Onroerend erfgoed: Wiekevorstsesteenweg ID 672
https://id.erfgoed.net/themas/672 geraadpleegd 24/07/2020

Toelichtingen bij de geologische kaart van België - Vlaams gewest, kaart 15, https://www.vlaanderen.be/publicaties/tertiairgeologische-kaart-van-belgie-kaartblad-15-antwerpen, geraadpleegd 03/08/2020

5. Figurenlijst

Figuur 1: Lokalisatie van het projectgebied in Vlaanderen op provinciaal niveau.

Figuur 2: Lokalisatie van het projectgebied in de gemeente Heist-op-den-Berg.

Figuur 3: Projectgebied op de kadasterkaart, aan de Wiekevorstsesteenweg 9.

Figuur 4: Huidige bebouwing op het terrein (© LSG)

Figuur 5: Verkavelingsontwerp (© LSG)

Figuur 6: Detail van het verkavelingsontwerp (© LSG)

Figuur 7: Criteria voor het opstellen van een archeologienota bij een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden, in functie van het projectgebied (OE.be)

Figuur 8: Huidige situatie van de bebouwing op het terrein (© LSG)

Figuur 9: bouwkundig erfgoed in de omgeving van het projectgebied.

Figuur 10: De Frickxkaart (ca 1712).

Figuur 11: De Ferrariskaart (1777-1778).

Figuur 12: Ferrariskaart in detail ter hoogte van het plangebied.

Figuur 13: De Atlas der Buurtwegen (ca 1841).

Figuur 14: Topografische kaart Vandermaelen (1846-1854).

Figuur 15: Kaart uit 1872.

Figuur 16: Detail uit de Kaart van België, 24/3 - 4 Booischot - Westerlo (1964-1968 - © Cartesius)

Figuur 17: Luchtfoto uit 2019.

Figuur 18: Morfologische kaart met in dikke omlijning het netebekken.

Figuur 19: Digitaal Hoogtemodel met de zandrug naast het bekken van de Grote Nete.

Figuur 20: Locatie projectgebied met weergave van het DHMVII.

Figuur 21: Hoogteprofielen.

Figuur 22: Profiel A-B

Figuur 23: Profiel C-D

Figuur 24: Profiel E-F

Figuur 25: Profiel G-H

Figuur 26: DHMV II - skyview 0.25m: greppels op het terrein.

Figuur 27: Ligging van de waterlopen en afgeleide grachten.

Figuur 28: Bodemkaart (geopunt.be)

Figuur 29: Bodemkaart van de wijdere omgeving.

Figuur 30: Tertiair geologische kaart.

Figuur 31: Kwartiair geologische kaart.

Figuur 32: Kwartiair geologisch type 1

Figuur 33: Kwartair profieltype 2

Figuur 34: Quartair profieltype (DOV)

Figuur 35: CAI-locaties en archeologienota's in de omgeving.

Foto 1: Straatzijde van het projectgebied met woning, aanbouw en stal.

Foto 2: : Voorzijde van het projectgebied, straatzijde.

Foto 3: Straatzijde projectgebied, groot losstaand bijgebouw.

Foto 4: Één van de bijgebouwen. Rondom de woning werd het terrein verhard. Er ligt afbraak op het terrein.

Foto 5: Achter de stal, met zicht naar de straat.

Foto 6: De woning met stal.

Foto 7: De woning met houten draagbalken boven de deur en vensters.

Foto 8: Straatzijde van de woning, met onderaan het kelderraam.

Foto 9: Onder de opkamer kan men via een luik naar de kelder.

Foto 10: Kelderruimte.

Foto 11: De vernieuwde kapel tegenover het plangebied.

Foto 15: Langgestrekte hoeve begin 20ste eeuw, Wiekevorstsesteenweg nr. 10

Foto 13: Langgestrekte hoeve eind 18de eeuw, Wiekevorstsesteenweg nr 5.

Foto 14: Wiekevorstsesteenweg nr 5, vandaag de dag.

Foto 16: Langgestrekte hoeve (1810?) , Bruggeneindse Heibaan 24.

Foto 17: Langgestrekte hoeve (20ste eeuw), Herentalsesteenweg 118

Tabel 1: CAI-vondsten in de omgeving van het plangebied

Tabel 2: Archeologische periodes in Vlaanderen (Onderzoeksbalans OE)

Tabel 3: Geologische tijdsschaal (Ugent.be – dov.vlaanderen.be)

6.

Bijlagen

Tabel 1: CAI-vondsten in de omgeving van het plangebied

CAI-nr.	Gemeente	Locatie	Identificatie	Periode
100802	Heist-op-den-Berg	Herentalsesteenweg 83	lithische artefacten in baggerspecie	steentijd - mesolithicum
101133	Heist-op-den-Berg	Peerdekerkhofstraat - Bruggeneindse Heibaan	kaasmolen	late middeleeuwen
101945	Heist-op-den-Berg	Hulshoutsesteenweg 16	toevalvondst waterput, hengsel en scherf	volle middeleeuwen
102543	Heist-op-den-Berg	Hallaar 1	aardewerk en metaalslak	(late) bronstijd
102544	Heist-op-den-Berg	Hallaar 2	losse vondst lithisch materiaal	onbepaald
103054	Hulshout	Grote Baan	St Mattheüskerk	16de eeuw
103048	Hulshout	Grote Baan	Parochie	17de eeuw
103195	Heist-op-den-Berg	Haagstraat	Kartuizerhoeve	17de eeuw
103196	Heist-op-den-Berg	Haagstraat	Heilige Geestkapel	18de eeuw
158716	Heist-op-den-Berg	Hulshoutsesteenweg I	losse vondst aardewerk	onbepaald
158717	Heist-op-den-Berg	Haagstraat I	losse vondst aardewerk	onbepaald
215871	Heist-op-den-Berg	Peerdekerkhofstraat I	regelmatig patroon van lange grachten	onbepaald

Tabel 2: Archeologische periodes in Vlaanderen (Onderzoeksbalans OE)

Archeologische periodes in Vlaanderen

Periode			Datering
steentijd	paleolithicum	vroeg (oud)	tot 300.000 BP
		midden	300.000 - 35.000 BP
		laat (jong)	35.000 - 14.000 BP
		finaal	vanaf 14.000 BP
	mesolithicum	vroeg	vanaf 9500 v. Chr.
		midden	8ste millennium v. Chr.
		laat	7de en 6de millennium v. Chr.
		finaal	5de millenium v. Chr.
	neolithicum	vroeg	5300 - 4400 v. Chr.
		midden	4400 - 3700 v. Chr.
		laat	3700 - 3000 v. Chr.
		finaal	3000 - 2000 v. Chr.
metaaltijden	bronstijd	vroeg	2000 - 1800 v. Chr.
		midden	1800 - 1100 v. Chr.
		laat	1100 - 800 v. Chr.
	ijzertijd	vroeg	800 - 500 v. Chr
		midden	500 - 250 v. Chr
		laat	na 250 v. Chr
Romeinse tijd		vroeg	1ste eeuw
		midden	2de en 3de eeuw
		laat	4de eeuw
middeleeuwen		vroeg	5de tot 9de eeuw
		volle	10de tot 12de eeuw
		laat	13de tot 15de eeuw
nieuwe tijd			16de tot 18de eeuw
nieuwste tijd			19de en 20ste eeuw

Dit chronologisch kader is bedoeld ter oriëntatie. Er werd gekozen voor algemene tijdvakken om niet de indruk te wekken dat culturen in kalenderjaren kunnen worden gevat. De jaren voor 10.000 BP zijn uitgedrukt in 'jaren geleden' of jaren BP (before present = 1950). De jaren na 10.000 BP zijn uitgedrukt in jaren voor of na Chr.
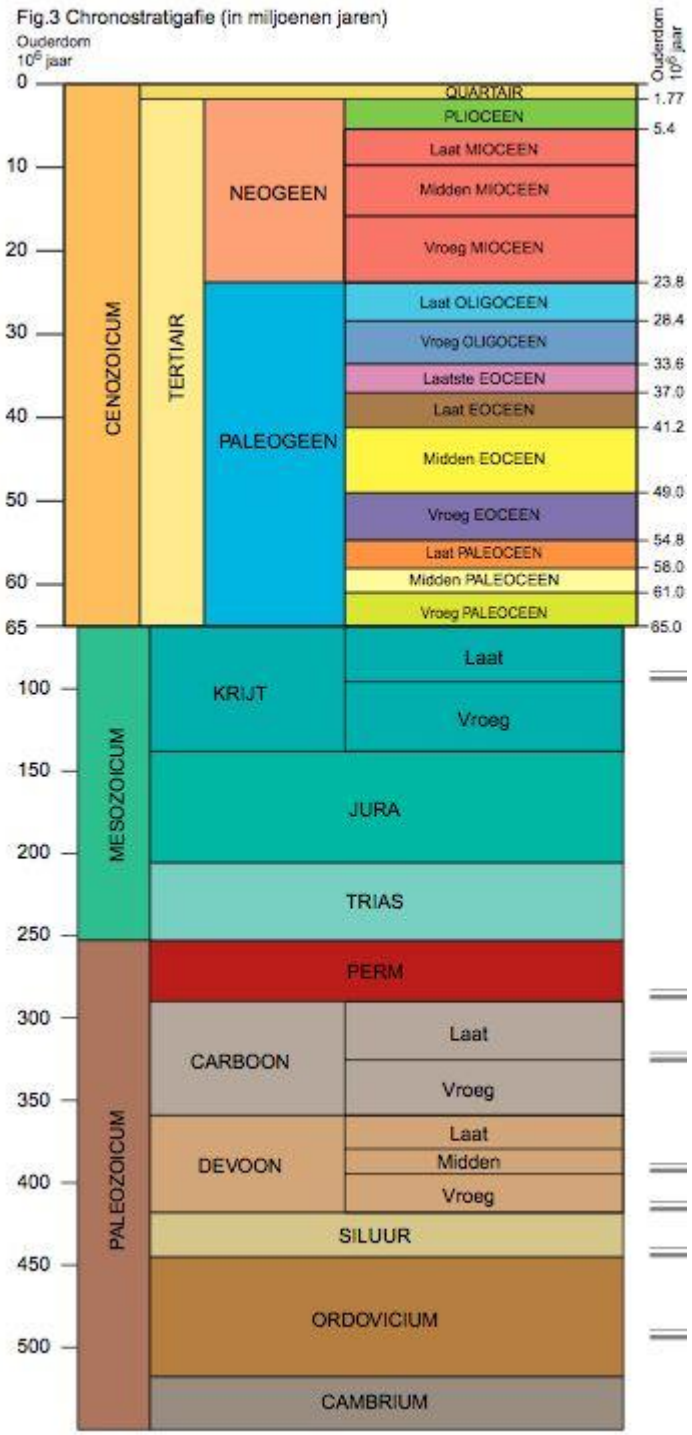
Tabel 3: Geologische tijdsschaal (Ugent.be – dov.vlaanderen.be)